

**Befolyás és érdekellentétek,
avagy
a szaúdi-iráni versengés levetülése az iraki politikában¹**

Dolgozat jeligéje: CLN662

Pályamunka lezárásának dátuma: 2024. április 13.

¹ Ez a dolgozat megegyezik a szerző azonos címen benyújtott diplomamunkájával.

Absztrakt

A 2003-as rezsimváltást követően az iraki politikai színtéren olyan átalakulás kezdődött el, melynek következményei napjainkban nem csupán az ország belpolitikájára, hanem a régiót érintő kérdésekre is hatással vannak. 2011-től a megszűnő amerikai jelenlét a mélyen megosztott ország belpolitikai válságához vezetett. Az események hatására kialakult „államvákuum”, a magát Iszlám Államként proklamált szervezet tevékenysége és a fokozódó szektáriánus ellentétek teret engedtek a szaúdi-iráni versengés megnyilvánulásának. Az elmúlt évtizedekben Irán és Szaúd-Arábia versengése általánosan a Közel-Kelet szinte minden regionális kérdését áthatotta. A két nagyhatalom közötti ellentétek Irakban közvetlenül befolyásolják a belpolitikai folyamatokat. Ennek megfelelően kutatásom célja a Szaúd-Arábia és Irán közötti regionális versengés iraki levetülésének konstruktivista perspektívából való vizsgálata a 2011 utáni időszakban. Az esettanulmány fókuszában az áll, hogy a két közel-keleti hatalom elsősorban a szektarianizmust politikai eszközként használja fel iraki befolyásának növelésére. Mindezek során kiemelt szerep jut szaúdi és iráni szempontból is a különböző politikai, vallási és fegyveres csoportok támogatásának megjelenésére Irakban. A teheráni prioritás az iszlám alapokon nyugvó teokratikus vezetési vízió, a *velájat-e faqih* propagálása. Ezzel párhuzamosan a síita politikai frakciókkal, elsősorban a két legfontosabb és legrégebbi bagdadi síita politikai szereplővel, vagyis a Da’wa Párttal és az Iraki Iszlám Legfelsőbb Tanáccsal tart fenn szoros kapcsolatot. Ezenkívül Irán befolyásának biztosítására a síita milíciákkal, a PMF-fel való kapcsolatait is felhasználja. Szaúd-Arábia törekszik arra, hogy mérsékelje Irán ideológiai dominanciára való törekvését elsősorban az iraki szunnita vallású csoportok támogatásával, valamint a pánarabizmus eszméjére hivatkozva. A bagdadi politikai elit széttagoaltsága lehetőséget jelent Szaúd-Arábiának, hogy megtalálja azokat a többségében síitákból álló csoportokat, amelyek szintén az iráni befolyás mérséklésére törekednek, melyekkel kapcsolatba lépve Rijád Teherán bagdadi befolyásának ellensúlyozására képes. A különböző csoportok támogatottságán keresztül bemutatható a versengés jellege, a szaúdi-iráni szembenállás, amely Irakban napjainkban is testet ölt.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	4
2. Elméleti keret.....	6
2.1. A konstruktivizmus.....	6
2.2. Az elmélet alkalmazása a szaúdi-iráni versengés iraki esettanulmánya kapcsán.....	7
3. Szaúdi–iráni versengés a Közel-Keleten	9
3.1. A versengés politikai háttere	9
3.2. A konfliktus eszkalációja.....	12
4. Az iraki belpolitikai dinamika mint a versengés ösztönzője.....	14
5. Irán az „új Irakban”.....	19
5.1. Teherán Irakkal kapcsolatos érdekei.....	19
5.2. Az iráni befolyás növelésének eszközei.....	21
5.2.1. A Da’wa Párt.....	21
5.2.2. Az Iraki Iszlám Legfelsőbb Tanács.....	24
5.2.3. Iraki síita milíciák	26
6. Szaúdi–iraki kapcsolatok.....	28
6.1. Rijád mint Teherán ellenpólusa	28
6.2. Szaúdi jelenlét az iraki politikai folyamatokban	30
6.2.1. Abdullah és al-Maliki feszültséggel teli viszonya	31
6.2.2. Változás a Salman-érában.....	33
7. Konklúzió	36
8. Bibliográfia.....	38

1. Bevezetés

A Közel-Kelet² hosszú idők óta bonyolult régióközi geopolitikai küzdelmek és politikai versengés komplexitásával jellemezhető. Napjaink politikai viszonyainak elemzésében Szaúd-Arábia és Irán rivalizálása kiemelkedő jelentőséggel bír. A régmúltra visszanyúló versengés geopolitikai játszmákat fűz a térséghez, valamint a régió államainak stabilitását is befolyásolja egyben, mivel proxyzónákon keresztül vívják meg valódi hatalmi harcaikat egymással, kiterjesztve azt a térség más területeire, köztük Irakra is.

Az Iraki Köztársaság geopolitikai helyzetéből adódóan a szaúdi-iráni regionális rivalizálás kereszteződésében találja magát. A 2003-as iraki amerikai beavatkozást, rezsimváltást követően a terület a háborús időszakban a megosztó központi vezetés és erősödő síita-szunnita szektáriánus ellentét miatt instabillnak bizonyult. 2011-től az amerikai jelenlét megszűnése belpolitikai válsághoz vezetett Irakban, az események hatására létrejött „államvákuum”, az Iszlám Állam felemelkedése és a szektáriánus ellentétek még inkább kiéleződése teret engedett a szaúdi-iráni versengés megnyilvánulásának. Az Iraki Köztársaság a rivalizálás kérdéskörében azért is releváns, mivel az országban nem polgárháborús helyzetben lévő felek támogatásával és tényleges proxyháború vívásával jelenik meg a versengés a szaúdiak és az irániak között. Bagdad kapcsán elsősorban a szektarianizmus politikai eszközként való felhasználása jellemző, melyből adódóan leginkább a politikai színtéren nyilvánul meg az ellentét a közel-keleti nagyhatalmak között. Ennek fényében szakdolgozatomban Szaúd-Arábia és Irán regionális versengésének politikai levetülését vizsgálom az Irakban megjelenő etno-szektáriánus ellentétek és az instabil belpolitika teremtette közegben, a 2011 utáni időszakban.

Vizsgálódásaim aktualitása indokolható azzal, hogy Irakban is jelen van a nagyhatalmi rivalizálás, máig meghatározó befolyásoló szerepet tölt be a belpolitikában, azonban ez a témakör kevésbé hangsúlyos a médiában, a szakirodalomban. Minderre érthető magyarázat lehet, hogy akár a szíriai vagy a jemeni konfliktusok súlyosabb humanitárius katasztrófát vonnak maguk után, így azokra nagyobb figyelem irányul. Az iraki témakör érintése kapcsán hazai viszonylatban elmondható, hogy kevésbé kapott reflektorfényt más proxyzónák

² A szakirodalmi terminológiában többféle meghatározás létezik a régió definiálására. A leggyakrabban alkalmazott Közel-Kelet-fogalom annak ellenére, hogy a gyökerei a kolonializmus időszakára nyúlnak vissza és a nyugati szemléletmódot tükrözik, egységesíti a rendkívül sokszínű kultúrákból és etnikai csoportokból álló régiót. Ebben az értelemben földrajzi és kulturális szempontú gyűjtőfogalom funkcióját tölti be a meghatározás, melynek értelmében a terület Egyiptomtól Iránig tart, beleértve az Arab-félsziget országait is. Elemzésem során e definíciót alkalmazom.

elemzéséhez képest, így többek között emiatt döntöttem a kérdés kutatása mellett. A téma relevanciáját indokolja továbbá, hogy a nemrégiben, 2023 márciusában létrejött szaúdi-iráni normalizáció hatása kérdéseket hordoz magában a térség jövőbeli történéseire nézve, vajon képes lesz-e átalakítani a *status quo*-t a diplomáciai kapcsolatok újrafelvétele a két állam között. A versengés történései az egész régió dinamikájára hatással vannak, azonban Irakot különösen érintik, mivel az ellentét a politikai színtéren nyilvánul meg leginkább, ezzel egyenesen a belpolitikára hatnak az események.

Kutatásom azon kérdés megválaszolására irányul, hogyan vetül le a szaúdi-iráni regionális versengés Irakban a 2011-es amerikai kivonulást követően. Ehhez kapcsolódóan hipotézisem, hogy annak ellenére, hogy a vallási-ideológiai közelség eredményeképp Teherán jelentős ráhatással bír a bagdadi politikai színtéren, Szaúd-Arábia befolyása egyre inkább növekvő tendenciát mutat. A kérdés mélyreható és sokoldalú elemzésének érdekében kutatásom során mind kvalitatív, mind kvantitatív módszert alkalmazok. Kutatómunkámban a nemzetközi kapcsolatok (*International Relations, továbbiakban: IR*) konstruktivista elméletének eszköztárát használom fel. Fontos leszögezni azonban, hogy elemzésemben 2011-től csupán a 2023-as szaúdi-iráni normalizáció létrejöttéig tartó időszakot vizsgálom.

Választott témám komplex voltából adódóan szakdolgozatom több fő részre tagolódik, kutatásom elsősorban a konstruktivista szempontból kiemelkedő csoportok támogatásának elemzésére fókuszál. Dolgozatom elején, első körben röviden ismertetem a konstruktivizmust mint az elemzés szempontjából releváns elméleti keretet. Ezt követően kitérek a szaúdi-iráni versengés fontosabb politikai hátterére, ismertetve a konfliktust kiváltó alapvető ellentéteket. Elemzésem negyedik fejezetében a témához releváns főbb iraki belpolitikai események bemutatására törekszem. Ezen események teremtenek tulajdonképpen lehetőséget a versengés megnyilvánulására, így kitérek arra, hogy a bagdadi politikai történéseket a versengő felek hogyan tudták saját hasznukra fordítani. Munkám ötödik és hatodik részében hangsúlyt fektetek külön-külön Szaúd-Arábia és Irán Bagdadhoz köthető érdekeire, céljaira. Bemutatásra kerül, hogy a két közel-keleti nagyhatalom rivalizálása miként jelenik meg a már állandó nehézségekkel küzdő iraki államban, milyen politikai és vallási csoportokat támogatnak, illetve a központi vezetéssel milyen viszonyban állnak. Végül pedig elemzésem utolsó szakaszában a konklúziók levonása, hipotézisem értékelése és az összegzés kapja a főszerepet. Kutatásommal szeretnék rávilágítani arra, hogy bár az iraki zóna nem kap nagy szerepet a versengés elemzésében, véleményem szerint kulcsfontosságú terület.

2. Elméleti keret

A szaúdi-iráni versengés több szemszögből közelíthető meg, attól függően, hogy a hangsúlyt épp a hatalmi érdekekre, etnikai heterogenitásra vagy a meghúzódó ideológiai háttérre helyezzük. Fontos megemlíteni, hogy a rivalizálás alapját képezik egyaránt a geopolitikai ellentétek, a biztonság és hatalom kérdése a két állam megközelítéséből, valamint a szektarianizmusból fakadó eltérések is. Dolgozatomban a fókusz arra a megállapításra helyezem, hogy mind Szaúd-Arábia, mind Irán a vallásra és ideológiára támaszkodva valósítják meg céljaikat az iraki zónában. Nézőpontomból fontosnak találom, hogy a meghúzódó ellentét mögé látva kiemeljük, hogy egyik nagyhatalom sem csupán hatalmi érdekből hozza meg döntéseit Irak kapcsán. Erre hivatkozva választott témám elemzésére a következőkben a nemzetközi kapcsolatok konstruktivista elméletet alkalmazom.

2.1. A konstruktivizmus

A konstruktivizmus mint a nemzetközi kapcsolatok egyik iskolájának születése a 20. század végére, az 1980-as évekre tehető. Az elmélet megalkotásakor a kutatók arra hivatkoztak, hogy a hidegháború befejezése nem indokolható egyszerűen a *mainstream* IR-on keresztül. Erre reflektálva a konstruktivizmus a nemzetközi kapcsolatok elemzésére új megközelítést ad a realizmus és liberalizmus iskolájával szemben, elsősorban azáltal, hogy nem racionális elvek mentén gondolkodva felhívja a figyelmet azokra a társadalmi és kulturális tényezőkre, amelyek befolyásolják a nemzetközi politikát³. A konstruktivista megközelítés rámutat a változás szerepének fontosságára a nemzetközi rendben, egyértelműen az IR kritikai elméletei közé sorolható. Az egyik legidézettebb konstruktivista munka Alexander Wendt *Social Theory of International Politics* című műve, azonban más kutatók mint Nicolas Onuf, Peter Katzenstein vagy Emmanuel Adler is kiemelten összekapcsolhatók a társadalomtudomány ezen ágával. Az elmélet egyik fő alapvetése, hogy szemben a realizmussal az önsegély és a hatalompolitika nem az anarchia alapvető jellemzői, hanem ezek intézményeknek tekintett tényezők. Wendt meghatározásában az „anarchia nem más, mint amivé az államok teszik”^{4,5}. Ontológiája is eltér a *mainstream* IR-tól, a nemzetközi politika nem rendszert, hanem társadalmat alkot („*államok*

³ Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organisation*, 46(2), pp. 391–425. <https://doi.org/10.1017/S0020818300027764> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

⁴ Az idegennyelvi fordítás a dolgozat szerzője által végzett fordításon alapul. Az elv érvényes a dolgozat további részére is, hacsak más jelzés nem szerepel.

⁵ Wendt, A. (1992). pp. 395.

társadalma”), így a társadalomhoz hasonlóan vizsgálható⁶. Az interszubjektivitás fogalma a konstruktivista megközelítés egy fontos eleme, amely azt jelenti, hogy az államok közötti kapcsolatokban létrejövő értékek, normák és érdekek nem csupán egyetlen szubjektum (egy állam vagy vezető) szemszögéből származnak, hanem inkább az emberek vagy államok közötti kölcsönhatás eredményeként alakulnak ki⁷. A konstruktivizmus az eszmék és az emberi tudatosság központi szerepét hangsúlyozza, arra keresi a választ, hogyan lehet megragadni a struktúrák és az államok közötti kapcsolatot, valamint hogyan vélekedjünk az államok és nemzetközi politika struktúrája között kialakult viszonyról⁸.

2.2. Az elmélet alkalmazása a szaúdi-iráni versengés iraki esettanulmánya kapcsán

A konstruktivista megközelítés hangsúlyozza, hogy a konfliktusok nem állandók és nem előre kiszámíthatók, hanem állandóan változó és dinamikus jelenségek, amelyeket a felek érdekei, értékei és identitása egyaránt formál⁹. Ahhoz, hogy teljes képet kapjunk a szaúdi-iráni versengés iraki eseményeiről és a fennálló a feszültségről, elengedhetetlen az identitás kérdésének figyelembevétele. Úgy vélem, hogy a Közel-Kelet politikáját nem érdemes az identitás, identitáskülönbségek feltérképezése nélkül tanulmányozni. A konstruktivista elmélet pedig kiemeli, hogy a kulturális különbségek és az ebből fakadó ellentétek, valamint a kultúrához kapcsolódó érdekek gyakran feszültség forrásai a nemzetközi viszonylatban¹⁰. Azáltal, hogy a konfliktusban a két fél saját ideológiájával átítatott, összeegyeztethetetlen álláspontot képvisel, olyan ellentmondások jönnek létre, amik állandó jelleggel intenzifikálják a viszonyrendszert. Ezen ideológiai eltérések lehetővé teszik a felek számára, hogy Irakban a hozzájuk vallási-ideológiai szempontból közelebb álló csoportokkal szorosabban összefogjanak, megpróbálva aláásni ezzel a másik fél ráhatását a politikai folyamatokra. Az iraki politikai rendszer alapjában véve is részben a szektáriánus megosztottságra épül, ami eszköz a szaúdi és iráni vezetés kezében befolyásuk növelésére és megszilárdítására a bagdadi politikában.

Az elmélet rávilágít arra, hogy a nemzetközi politikai viszonyok nem értelmezhetők a normák és ideák vizsgálata nélkül. A konstruktivista álláspont alapján a normák nem csupán az

⁶ Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 209–210.

⁷ Wendt, A. (1992). pp. 160.

⁸ Barnett, M. (2021). A konstruktivizmus. In: Baylis et al., *Világpolitika és globalizáció I. - Bevezetés a nemzetközi kapcsolatokba*. (pp. 217–240). Budapest: Antall József Tudásközpont.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

aktor cselekvésére vannak hatással, hanem egyenesen meghatározzák az adott állam identitását is¹¹. A diszciplína nem azt hangsúlyozza, hogy a külpolitikai cselekvés legfontosabb mozgatórugója a hatalom vagy éppen a gazdasági érdekek, hanem éppen ellenkezőleg: a normák, amiket az államok követnek vagy elfogadnak, a történelmi tapasztalatok, továbbá az intézményrendszer mind-mind fontos tényezői a döntéshozatalnak¹². Ennek megfelelően a két nagyhatalom Irakkal szembeni külpolitikáját az értékek és ideológia mentén határozza meg, prioritizálva, hogy saját modellük reprezentálása és képviselt vallási ideológiájuk határokon átnyúló terjesztése megvalósuljon.

Mindemellett a konstruktivista perspektíván keresztül rávilágíthatunk arra, hogy a szaúdi-iráni érdekérvényesítés mögött számos más tényező áll a hatalommaximalizálás mellett. E szemléletmód lehetőséget teremt arra, hogy a hagyományos hatalommegközelítés mellett figyelembe vegyük, hogy a hatalom identitások, érdekek és jelentéstartalmak létrehozása és formálása is egyben¹³. Az elmélet alapján az identitás kérdése a nemzeti érdekre is befolyással hat¹⁴. Az Irakban megjelenő versengést nagyrészt befolyásolja, hogy Irán a síita világ vezetőjeként és a síita vallásúak védelmezőjeként definiálja magát Bagdadban, hivatkozva a tényre, hogy Dél-Irakban található meg a síita iszlám két legszentebb helye, Nedzsef és Kerbela¹⁵. Ezzel szemben Szaúd-Arábia a szunnita vallás olyan vezéréként determinálja magát Irakban és a térségben egyaránt, aki bármikor szembeszáll Iránnal, ha a szunnitákat vagy az arabokat meg kell védeni¹⁶. A folyamat pedig hozzájárul az iraki identitás megosztottságához, az etnikai, vallási és politikai feszültségek elmélyüléséhez az országban. Összességében azonban fontos látni, hogy az Irakban zajló versengés nem csupán a két nagyhatalom közötti rivalizálásról szól, hanem az iraki politikai és társadalmi szerkezetek összetettségéről is.

¹¹ Fierke, K. M. (2013). Constructivism. In: ed. Dunne, T., Kurki, M. & Smith, S., *International Relations Theories – Discipline and Diversity*, Third edition (pp. 187–205). Oxford: Oxford University Press, pp. 190.

¹² Kelemen, Cs. (2012). Az iráni külpolitika a biztonságelmélet szemszögéből. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 5(2), pp. 3-15. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/4720/3847> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

¹³ Barnett, M. (2021). pp. 230–231.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Rózsa, E. N. (2020). *Hagyomány és modernitás. Az iráni külpolitika kihívásai a 21. század elején*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem Közigazgatási és Továbbképzési Intézet, pp. 12–18.

¹⁶ Fraihat, I. (2020). *Iran and Saudi Arabia: Taming a Chaotic Conflict*. Edinburgh: Edinburgh University Press, pp. 5.

3. Szaúdi–iráni versengés a Közel-Keleten

Mielőtt rátérnék az iraki események elemzésére, fontos megérteni a szaúdi–iráni versengés mozgatórugóját és az ehhez köthető háttéreseeményeket. A közel-keleti térségben Szaúd-Arábia és Irán rivalizálásában a szektarianizmusból fakadó feszültségek kiemelkedő fontossággal bírnak, de mégsem csupán egyszerűen „sííták a szunniták ellen” vallásháborúról van szó¹⁷. A konfliktus dinamikáját a két hatalom egymáshoz fűződő viszonya, a transznacionális kapcsolatok és regionális szintű hatalmi ambíciók összetett kérdései határozzák meg. Ezen témakörök komplex elemzése mentén érthetjük meg az események mozgatórugóját és találhatunk választ a kérdésre, hogyan befolyásolja mindez az Iraki Köztársaságot.

3.1. *A versengés politikai háttere*

Irán történelmében a legnagyobb fordulóponthoz az 1979-es Iszlám Forradalom (*Islamic Revolution*) jelentette, amikor a monarchia hagyományaival felhagyva az ország Mohammad Reza Pahlavi sah elűzésével köztársasággá alakult. Az iszlám köztársasági elveken alapuló teokratikus struktúrában az ország legitimációját a *velájat-e faqih*, vagyis a vallási vezetők autoritása adja¹⁸. Az Iráni Iszlám Köztársaság első de facto vezetője, Khomeini ajatollah (1979–1989) célja elsősorban a forradalmi értékrend exportálása volt „a világ minden pontjára”, melyek közül kiemelt szerepet szentelt az Öböl-menti országoknak: „Amennyiben az Öböl vezetői nem hajlandók alávetni magukat a forradalomnak [...] a pokolra küldjük őket”¹⁹. A nyilatkozatot Szaúd-Arábia egyértelmű fenyegetésnek tekintette, így a két ország évtizedek óta fennálló kaotikus viszonya ehhez a ponthoz vezethető vissza. Emellett az iráni alkotmány elutasítja a külföldi dominanciát, valamint megtiltja a hegemonikus szuperhatalmakkal való szövetségkötést, mely tulajdonképpen magába foglalja Teherán Szaúd-Arábiával folytatott állandó hatalmi harcát²⁰. Luciano Zaccara, a Katari Egyetem Öböl-tanulmányok programjának Irán-szakértője szerint a geopolitikai helyzet nem változott az iszlám forradalom óta, hanem

¹⁷ Gause, F. G. III. (2014. július). Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War. *Brookings Doha Center Analysis Paper*, 11. szám, pp. 4–6. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/english-pdf-1.pdf> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

¹⁸ Rózsa, E. N. (2020).

¹⁹ Hiro, D. (2018). *Cold War in the Islamic World: Saudi Arabia, Iran and the struggle for supremacy*. New York: Oxford University Press, pp. 43.

²⁰ Iran (Islamic Republic of) 1979 (rev. 1989) constitution. (1979). 152. cikk. [online] https://www.constituteproject.org/constitution/Iran_1989#s526 (Utolsó megtekintés: 2024.03.05.)

inkább csupán Irán céljainak megvalósítási módja változott²¹. Közel öt évtizeddel később is befolyásolja Szaúd-Arábia külpolitikáját Teherán „forradalom exportálásától” való félelem, mely hivatkozási pontként jelenik meg Irán külpolitikájának értelmezésében.

Rijád kételyeit alátámasztja, hogy az évtizedek során egyértelművé vált, hogy a teheráni forradalomexport nem csupán retorikai eszközként jelenik meg, hanem Irán különböző, ideológiájával azonosulni tudó csoportokat támogat a térségben. Ehhez kapcsolódóan a síita többségű lakosságra hivatkozva a teheráni fél tökéletes célpontnak tekinti Irakot az értékrend exportálása céljából. Mindez pedig alátámasztja a konstruktivista szemléletmód relevanciáját elemzésem szempontjából: azáltal, hogy a támogatott csoportok ilyesfajta normák közvetítőiként jelennek meg, a teheráni stratégia szaúdi nézőpontból befolyásolja a régió államait. A monarchia szemszögéből Teherán expanzív külpolitikája az egész arab világot érinti, melyből adódóan a muszlim világ vezető hatalmaként Szaúd-Arábia egyértelmű feladatának tekinti Irán politikai indíttatásaival való szembeszállást²². Az „expanzív Irán” kifejezést elsősorban nem a realista, hatalommaximalizálásra törekvő nézőpontjából értelmezem, hanem olyan értelemben használom, hogy az iráni vezetés aktívan terjeszti ideológiáját a térségben. A tény pedig különösen aggasztó a szaúdiak számára, mivel a szaúdi állam *raison d'être*-jeként szolgáló *vahhábizmus* alapvetően síitaellenes²³. Teherán tisztában van azzal, hogy elterjedt a síitákkal mint kisebbségi irányzattal szembeni ellenszenves attitűd az arab világban, így változó eredménnyel ugyan, de igyekszik külpolitikáját nem-szektariánusként prezentálni, hogy az minél inkább vonzóvá váljék az arab népesség számára. Ennek megfelelően az Iszlám Köztársaság a *velájjat-e faqih* propagálása során nem síita vezetési mechanizmusként, hanem iszlám eszmerendszerként hivatkozik a rendre, vagyis a pániszlamizmus felhasználásával törekszik a „forradalomexportra”.

A teheráni vezetés állításai alapján a milíciák létrehozása és támogatása az Egyesült Államok (továbbiakban: USA) befolyásának ellensúlyozására és az izraeli „cionista” fenyegetés elrettentésére szolgálnak, akiket a szektariánus feszültségekért is felelősnek tart²⁴. Szaúd-Arábia mégis leginkább egyfajta „bekerítő-stratégia” alkalmazását látja, miszerint Irán mind politikai, mind pedig katonai befolyását arra használja fel, hogy geopolitikailag teljes mértékben körbe kerítse a szaúdi államot a különböző rezsimekbe való beavatkozással és a

²¹ Fraihat, I. (2020). pp. 72.

²² Fraihat, I. (2020). pp. 78.

²³ Rózsa, E. N. (2020). pp. 18.

²⁴ Wehrey et al. (2009). *Saudi-Iranian relations since the fall of Saddam: Rivalry, cooperation, and implications for US policy*. Santa Monica, CA: Rand Corporation. pp. 38.

milíciák létesítésével²⁵. Teherán az eseményeket úgy közelíti meg, hogy elismeri, Rijád az Iszlám Köztársaságot tekinti első számú ellenségének, viszont Irán nem Szaúd-Arábiára, hanem a korábban említett USA-Izrael tengelyre tekint legnagyobb fenyegető erőként. Ebben az összefüggésben Irán szövetséges milíciáinak létrehozása a Közel-Keleten elsősorban nem a szaúdi monarchia ellen irányul, hanem Rijád a kérdésben azért válik igazán érintetté, mivel a két fél érdekmegvalósítása összetűzésbe kerül a folyamat során.

Ami a konfliktus kiindulópontját illeti, az irániak nézetében a szembenállás mozgatórugója a nemzeti és regionális biztonság miatti aggodalom, míg a szaúdiak álláspontja szerint az ellenségeskedést a szektarianizmus hajtja²⁶. A hatalmi versengésben a vallás adja az etnikai és politikai identitás alapját, mely összefüggés rávilágít a rivalizálás komplexitására és kiemeli az identitás szerepét is a folyamatban. Az iszlám előtt a vallási és politikai rétegek összefonódásával megnyílt a lehetőség arra, hogy a nemzeti identitás formálása mellett államformáló tényezővé is váljon, melyből adódóan nem lehet egymástól függetlenül kezelni a vallás és politika kérdéseit sem Szaúd-Arábia, sem pedig Irán kapcsán. Mindkét fél esetében kiemelt tényezőnek tekinthető a szektariánus-narratíva, állításom szerint azonban a két állam szándéka között az a különbség rajzolódik ki, hogy míg Rijádban a vallási narratíva az események mozgatórugójaként jelenik meg, Teherán számára ez csupán politikai eszköz.

A szektarianizmus – melyet elemzésemben elsősorban a vallási megosztottság fogalmaként alkalmazok – definíciójának körül járása nélkül nem kapunk teljes képet a Közel-Kelet politikai viszonyairól. A szektarianizmusból fakadó különbségek jóval megelőzték a nemzetállamok létrejöttét, így fontos tényezőjét képezik az iszlám történelemnek, a politikának és a társadalmi folyamatoknak is. Annak ellenére, hogy ezek az eltérések megnehezítik a szaúdi-iráni viszonyt, mégis mindkettőjük számára bizonyos eszköztárral és hasznossággal rendelkezik az ideológiai és vallási háttér, mivel ezen keresztül tudnak leginkább hatni a társadalomra. Ezekben a helyzetekben jelenik meg gyakran a „mi-ők” retorika, ami veszélyezteti a nemzetállamok egységét, de elősegíti a szektarianizmus felemelkedését, melyet mindkét fél előnyére tud fordítani a rivalizálás során²⁷. A szektarianizmus, hasonlóan más törzsi vagy regionális identitásokhoz, az államhatalom gyengülésével erősödik, vagy olyan területen alakul ki, ahol a nemzeti identitás gyengébb, mint a vallási hovatartozás kérdése²⁸. Az iraki zóna jó példája az említett esetnek. Fanar Haddad az iraki szektariánus csoportokra úgy tekint

²⁵ Fraihat, I. (2020). pp. 47.

²⁶ Uo. pp. 4.

²⁷ Fraihat, I. (2020). pp. 58–59.

²⁸ Uo.

mint „egymással versengő szubnacionális tömegcsoport-identitásokra”²⁹. Ezen faktorokat Bagdad kapcsán a nagyhatalmak rivalizálásuk előnyére tudják fordítani, hiszen a szektarianizmusra támaszkodva jelenik meg támogatásuk. A szektarianizmusból adódó konfliktusok kiéleződéséhez Iránon és Szaúd-Arábián kívüli, társadalmi tényezők is nagy mértékben hozzájárultak. Ebben kiemelt szerepet töltenek be a 2003-as iraki események, az arab tavasz eseménysorozata, vagy éppen a politikai színtéren bekövetkező változások.

3.2. A konfliktus eszkalációja

A 2011-es évben jellegzetesen arab tavaszként emlegetett tüntetéssorozat – mely végigsöpört a Közel-Kelet és Észak-Afrika országain – eseményei kiemelt fontossággal bírtak a szaúdi-iráni viszonyrendszerre, mivel teret engedtek a síita vallásúak kormányerők elleni lázadásainak. Az eseménysorozat kapcsán a két állam eltérő véleményt képviselt. Khamenei ajatollah (1989–) a tüntetéssorozatra „iszlám ébredésként” („*Islamic Awakening*”) hivatkozott, lehetőséget látva abban, hogy a felkelésekre az Iszlám Köztársaság úgy tekintsen, mint amelyek saját forradalmi történelmükből merítettek ihletet³⁰. Teherán a legtöbb esetben szolidaritást vállalt a régió lakosságával és támogatását fejezte ki az „igazságtalan rendszerrel” szembeni fellépéshez³¹. Szaúd-Arábia pedig az „ellenforradalom” vezéréként a felkelések visszaszorítására fókuszált. Rijád az arab tavasz kezdetekor szükségesnek vélte az „Irán-ellenes tengely” erősítését, így abban a reményben támogattott egyes erőket a felkelések kapcsán, hogy az események következtében csökken a teheráni befolyás ezekben az államokban. A két fél közötti konfliktus kiéleződése leginkább Bahreint érintette, de Szíriában, Libanonban vagy Irakban is markánsan jelent meg a szaúdi-iráni versengés, azáltal, hogy különböző oldalon álló erőket támogattak. Az arab tavaszt követő események megmutatták az iráni modell korlátait, hiszen a történések ellenére is, a síita közösségek töredék része számára maradt vonzó az Iszlám Köztársaság *velájat-e faqíh* vezetési formája³². Ugyanakkor vitathatatlan, hogy az így kialakuló káoszban Irán kihasználta a lehetőséget és korlátozott mértékben sikerült érvényesíteni saját érdekeit és kiterjeszteni kapcsolatrendszerét. Az Irán által meghatározott egyetlen cél az volt, hogy megvédje a *velájat-e faqíh* hatalmát és biztosítsa annak fennmaradását.

²⁹ Uo. pp. 58.

³⁰ Hiro, D. (2018). pp. 250.

³¹ Fontos megjegyezni, hogy Irán (kizárólag) Szíriában, az Aszad-rezsimmel fenntartott kapcsolatai miatt, a lakossággal szemben a kormányerőket támogatta.

³² Rózsa, E. N. (2020). pp. 62.

A későbbiekben Irán haragját táplálta Szaúd-Arábiával szemben a 2015-ös, addigi legnagyobb *háddzs*³³-katasztrófa, amely során számos iráni állampolgár veszítette életét. Az eseményeket követő folyamatos konfliktus egészen addig fajult, míg Irán felvetette, hogy Mekka és Medina szent városainak igazgatását a szaúdi kormány helyett egyfajta nemzetközi iszlám gondnokság alá helyezték³⁴. A felvetést Rijád érthető okokból kifolyólag gyorsan elutasította. A teheráni retorika azért volt problémás, mivel Rijád a „Szent Mecsetek Őrzőjeként” legitimálja magát³⁵, vagyis a teheráni igazgatási terv megvalósításával a szaúdi állam legitimitását veszítette volna. Az eskalációt elősegítette, hogy Szaúd-Arábia politikai indokokra hagyatkozva megtagadta a 2016-os zárandoklaton való iráni részvételt, mely tovább gerjesztette Irán haragját a királyság irányába. A konfliktus csúcspontját jelentette, amikor Irán megszakította kétoldalú diplomáciai kapcsolatait Szaúd-Arábiával, válaszul a szaúdi hatóságok által végrehajtott befolyásos síita vallási vezető, Nimr al-Nimr kivégzésére³⁶. A szaúdi-iráni kapcsolatrendszerben a kiemelt vallási vezető halála hatalmas éket vert a két nagyhatalom közé, a feszültségek tekintetében ez jelentette az utolsó cseppet a pohárban. Annak ellenére, hogy Irán hangsúlyozza, hogy Szaúd-Arábia számára lényeges igazán a szektarianizmus, intézkedéseiből látjuk, hogy mindkét fél a másikra hárítja a „szektáriánus címkét”. Végso soron mindkét állam számára kiemelt fontossággal bír a síita-szunnita ellentétből fakadó feszültség, amelyre állandó jelleggel támaszkodni tudnak.

A bilaterális párbeszéd megszakítását követően Khamenei ajatollah nyilatkozatában hangsúlyozta a korábbiakhoz hasonlóan a két szent hely és a háddzs kérdésének megoldását³⁷. Mivel ezen kijelentések az iráni legfelsőbb vezetőtől hangzottak el, kétségtelen, hogy Irán a szaúdi legitimációt kívánta megkérdőjelezni, hosszú távon pedig akár meg is akarta változtatni a status quo-t a régióban. Khamenei megjegyzései az *umma*, vagyis az egész muszlim közösség részére szóltak, így tulajdonképpen bármi is volt az ajatollah valódi célja a figyelemfelhívással, a szaúdiak egyértelmű fenyegetésnek tekintették a rezsim túlélésének szempontjából. Ebből következtethető, hogy a diplomáciai kapcsolatok megszakításának vallási és politikai indokai egyaránt voltak.

³³ A háddzs az iszlám vallás ötödik alappillére, a mekkai zárandoklatot jelöli. A muszlim vallásúaknak életükben legalább egyszer el kell zárandokolniuk a Szaúd-Arábiában fekvő Mekkába, a Kába-kőhöz. (The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2024.02.25). Hajj. *Encyclopaedia Britannica*. [online] <https://www.britannica.com/topic/hajj> (Utolsó megtekintés: 2024.02.28.))

³⁴ Hiro, D. (2018). pp. 275–313.

³⁵ Saudi Vision 2030. (2016). pp. 7. [online]

https://www.vision2030.gov.sa/media/rc0b5oy1/saudi_vision203.pdf (Utolsó megtekintés: 2024.03.05.)

³⁶ Fraihat, I. (2020). pp. 42–83.

³⁷ Uo.

Az iráni *démarche*-ot követően az elkövetkező 7 évben a szaúdi és iráni állam közötti feszültségek fennmaradtak. Az eskaláció leginkább a proxyzónáknak tekintett területeken érvényesült, vagyis azon országokban, ahol mindkét fél befolyása megjelenik. Irak a versengésben kiemelt szerepet foglal el, mivel a rivalizálás eredményei hatással vannak az iraki belpolitikai színtérre. Ezenkívül a 2023 márciusában létrejött szaúdi-iráni normalizáció előkészítésében Irak fontos, mediátor szerepet játszott, mivel Bagdad több szaúdi-iráni találkozóknak adott otthont³⁸. A kapcsolatok mérsékléséig vezető úton betöltött iraki pozícióból is látható, hogy a terület kulcsfontosságú a versengés szempontjából. Mielőtt azonban a versengés iraki konkrét megnyilvánulását tekintenénk, fontos megérteni, hogy az iraki háttéreseemények is hozzájárulnak a rivalizáláshoz.

4. Az iraki belpolitikai dinamika mint a versengés ösztönzője

A 20. században Irán regionális ellenpólusaként Irakot tartották számon a régió politikai viszonyait tekintve, azonban Szaddam Husszeinek megjelenése gyökeres változást hozott a Közel-Kelet addigi dinamikájában. A több mint 20 évig tartó autoriter uralmat követően, az Egyesült Államok beavatkozásának köszönhetően 2003-ban megdöntötték Szaddam Husszeinek elnyomó rezsimjét, mely nemcsak Irak, hanem a Közel-Kelet politikájában is fordulópontot jelentett. A 2003-as eseményeket követően a szakirodalomban Irak nem „bukott államként”, hanem sokkal inkább „államvákuumként” definiált, amely arra utal, hogy az állam csak részben képes betölteni feladatait, néhány állami funkciót nem-állami szereplők hajtanak végre³⁹. A jelenség teret engedett Irán és Szaúd-Arábia hatalmi versengésének iraki megvalósításához. Fontos leszögezni, hogy az iraki politikai paletta sokrétű, számos jelentős eseménnyel, szereplővel, azonban a fejezetben csupán azon politikai színtérre hatással lévő történéseket hangsúlyozom, melyek elemzésem, vagyis a szaúdi-iráni versengés szempontjából relevánsnak tekinthetők.

Az egészen 2011-ig, az amerikai kivonulásig tartó iraki háború felborította a térség politikai egyensúlyát, továbbá a kialakult konfliktus instabilitásba sodorta Irakot. A 2005-ös

³⁸ Financial Tribune. (2023.02.11). Baghdad Working to Advance Iran-Saudi Talks. *Financial Tribune*. [online] <https://financialtribune.com/articles/national/117066/baghdad-working-to-advance-iran-saudi-talks> (Utolsó megtekintés: 2024.03.24.)

³⁹ Csicsmann, L. (2020). A 2019-es közel-keleti tüntetéshullám margójára: „arab tavasz 2.0”. *Külgügyi Szemle*, 19 (k.sz.), pp. 20. https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/02/KSz_kulonszam_Csicsmann.pdf (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

iraki alkotmány alapján tiltott lett bármely olyan szervezet vagy program fenntartása, ami népszerűsíti a Baász Pártot⁴⁰. Ennek alapján az iraki vezetés kiemelte elkötelezettségét a korábbi ideológiától való elszakadás és az új demokratikus Irak felé való elmozdulás mellett. Az alkotmány föderális alapokat fektetett le, mely magába foglalta az iraki Kurdisztán külön régióként való elismerését⁴¹. Mivel az eseményeket Irak kapcsán elsősorban a szaúdi-iráni versengésben való relevancia alapján emelem ki, így a kurd-kérdés problematikájára részletesebben nem térek ki. Az iraki Kurdisztán autonómiájának rendezése hosszú ideje körülményes, így olyan faktor, ami még inkább instabillá teszi a belpolitikai környezetet, a föderalizmus pedig alapvetően bizonyos szintű fragmentáltságot von maga után. Irak ezen széttagoltsága potenciális lehetőséget ad a nagyhatalmak kezébe befolyásuk növelésére.

Az iraki diktátor megbuktatását követően felborult az Öböl-menti szektariánus, síita és szunnita vallás korábbi egyensúlya. A 2003-as események fényében kialakult úgynevezett *muházasza* kvótarendszer érvényesült Irakban, vagyis a hatalommegosztás az etno-szektariánus – szunnita, síita és kurd – csoportok arányainak megfelelően érvényesült⁴². Az érdekviszonyokra épülő neopatrimoniális rendszer a társadalmi kritika célpontjává vált. Irakban a Baász Párt több évtizedes szunnita hegemoniája után létrejött új választási rendszerben az „egy ember egy szavazat” elve érvényesült, ami önmagában a többségben lévő síitáknak kedvezett⁴³. Emellett pedig a szunnita kisebbség egy része távol maradt a választásoktól, így a síita vallású csoport társadalmi arányukhoz képest is nagyobb képviselőtérhez jutott a közvetlenül választott parlamentben⁴⁴. A hatalom Irakban a síita többségű vezetés felé tolódott el, az ezt követő időkben Bagdadot a síita dominanciájú kormányok felemelkedése jellemezte.

Az egyensúly eltolódását súlyosbította, hogy a szektariánus, síita gyökerekre hivatkozva Irak inkább az iráni blokk felé hajlott. Ahogyan Simon Mabon összefoglalta, az iraki diktátor hatalomból való eltávolítása az Öböl-menti országok szemszögéből síita dominanciájú Irak képét vetítette elő, amely kapcsolatokat alakíthat és erősíthet hasonló vallású csoportba tartozó

⁴⁰ Iraq 2005 constitution. (2005). 7.1. cikk. [online]
https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005#s51 (Utolsó megtekintés: 2024.03.15.)

⁴¹ Uo. 117. cikk.

⁴² Wagner, P. (2021). Parlamenti választások Irakban – hozhat-e fordulatot az átalakított választási rendszer és a társadalmi elégedetlenség?. *KKI Elemzések*, 47, pp. 6. <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2021.47> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

⁴³ Rózsa, E. N. (2014.06.25.). Irak újra napirenden – Az Iraki és Levantei Iszlám Állam előretörése. *MKI-Tanulmányok*, 17, pp. 3. http://www.grotius.hu/doc/pub/HGCWHN/2014-07-01_n_rozsa_erzsebet_irak-ujra-a-napirenden.pdf (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

⁴⁴ Uo.

társával, Iránnal⁴⁵. Az Iszlám Köztársaság igyekezett kihasználni a háborús körülmények között lévő, nem stabil lábakon álló iraki politikai vezetést és a relatív instabil társadalmi helyzetet célkitűzéseinek megvalósítására. Iraknak nemcsak az jelent nehézséget, hogy megvédje szuverenitását a két hatalom nyomása alatt, hanem az is, hogy ne hagyja magát beszippantani a két rivalizáló erő közötti versenyfutásba. Ennek következtében Bagdad azt a kihívást állítja maga elé, hogy egyensúlyt találjon szuverenitásának megőrzése és belső stabilitásának elérése között, mivel fontos a stratégiai partnerség kialakítása a nagyhatalmakkal annak érdekében, hogy segítséget kapjon a nemzeti fejlődés megvalósításához. A terveket azonban az ország határain belül és a régióban zajló események nagyban megnehezítették.

A 2011-es év újfent rendkívül nagy kihívást jelentett az iraki állam számára. Abban az évben vonta ki csapatait az Egyesült Államok az országból, így szükség volt az önállóság mihamarabbi megtalálására. Az amerikai kivonulás következtében a szaúdiak számára az USA szövetségeseként kiemelt szerepet töltött be Irak, mivel nem csupán saját, de szövetségesük érdekképviselőjeként is kénytelenek voltak fellépni az országban. Az iráni vezetés az Egyesült Államok jelenlétének megszűnésében lehetőséget látott befolyásának növelésére, törekedett az Amerika-ellenes csoportok támogatására és a hagyományos iraki síita ellenzékkel továbbra is szorosan együttműködött. Az amerikai csapatok kivonását követően, a fokozódó nehézségek a társadalmat mélyen érintették, így a korábban már említett 2011-es arab tavasz tüntetэшulláma Irakot is elérte. A társadalmi elégedetlenség kiváltotta lázadássorozat tüntetőcsoportjai elutasították az Irakban 2003 után felállított politikai *muházasza* rendszert⁴⁶. A tüntetéssorozatban Irán lehetőséget látott a korábban célként kitűzött forradalmi értékrend exportálására. Ezzel szemben a szaúdi konzervatív hozzáállást tükrözve, a monarchia leginkább kritikusan állt a mozgalmakhoz, a *status quo* fenntartását preferálta. Rijád szkeptikus volt az iraki irányítással kapcsolatban, mivel az akkori miniszterelnök, Nouri al-Maliki, a síita Da'wa Párt tagja volt, így tartottak attól is, hogy az Irakhoz akkoriban közelebb álló iráni kormány növelheti befolyását a régióban, ami egyértelműen a szaúdi érdekeket veszélyeztetné⁴⁷. A lázadássorozat tovább erősítette a társadalomban fragmentáltságot előidéző síita-szunnita ellentétet, mely azonban nemcsak az egymással versengő rezsimok kezében számított

⁴⁵ Mabon, S. (2015). *Saudi Arabia and Iran: power and rivalry in the Middle East*. London: Bloomsbury Publishing, pp. xvi.

⁴⁶ Litvak, M. (2018). Iran in Iraq: An Area of Strategic Influence. In: ed. Litvak, M., Landau, B. E. & Kam, E., *Iran in a Changing Strategic Environment*. (pp. 41–52). Institute for National Security Studies.

⁴⁷ Uo.

erőforrásnak, hanem a magát Iszlám Államként proklamált szervezet felemelkedésének is kedvezett.

Az Iszlám Állam Irakban és Szíriában (*Islamic State in Iraq and Syria, továbbiakban: ISIS vagy Iszlám Állam*) nevű szervezet új szereplőként való megjelenése a Közel-Keleten legalább annyira borította fel az addig kialakulófélben lévő regionális dinamikát, mint a 2003-as iraki háború. A szervezet 2013-2014-es évekbeli felemelkedése nemcsak az iraki, szaúdi vagy iráni feleket, hanem a nemzetközi közösséget is kihívások elé állította. A radikális szunnita szerveződés ideológiájának alapvetése a síitaellenesség, valamint megkérdőjelezi a *Sykes-Picot egyezmény* teremtette nemzetállami keretrendszer fenntarthatóságát⁴⁸. A szervezet jelenléte Irakban önmagában fenyegetést jelent az Iszlám Köztársaság számára nemcsak biztonsági, hanem ideológiai okokból kifolyólag is, mivel a szervezet tökéletesen ki tudta használni az általa támogatott szunniták kiszorítását az irányításból. Azzal, hogy védelmet, biztonságot és egységet hirdetett az iszlamista csoport a kisebbségi vallási irányzat számára, megszerezte társadalmi megalapozottságát helyi szinten Irakban⁴⁹. A szaúdiak pedig az ISIS új *status quo*-narratívájára tekintettek valódi fenyegetésként. Sem Szaúd-Arábiának, sem pedig Iránnak nem áll érdekében, hogy vetélkedésük színterén újabb olyan szereplő jelenjen meg, akivel osztozniuk kell a hatalmon. Az ISIS elleni küzdelemben a két rivális hatalom azonos álláspontot képviselt, miszerint bármi áron meg kell akadályozni terjeszkedését és le kell számolni a szervezettel. A radikális szervezet 2017-es katonai szintű legyőzéséig tartó hosszas küzdelem még inkább instabilitásba sodorta Irakot⁵⁰. A terrorizmus térnyerése és fokozatos növekedése olyan újkeletű kihívás volt, amire nem tudtak a szereplők azonnal hosszútávú megoldást találni. A radikális szervezet a fent említetteknek megfelelően meghatározta az érintett felek interakcióit, magatartását az adott környezetben, így konstruktivista szempontból értékformálónak tekinthető. A szervezet megjelenésével nem csupán a szaúdi-iráni regionális versengéssel, hanem az ISIS etnikai és vallási feszültségek gerjesztésének következtében kialakult instabilitás kihívásával is meg kellett küzdenie az iraki államnak. A radikális csoport

⁴⁸ Az 1916-os Sykes–Picot-egyezmény a közel-keleti országok egy részére (elsősorban a mai Irak, Szíria, Libanon, Izrael és Kuvait államokra, valamint a palesztin területekre) vonatkozott, mely az etnikai hovatartozás figyelembevétele nélkül hozta létre a nemzetállami kereteket. (Rózsa, E. N. (2019). *Az államiság modelljei a Közel-Keleten: A vahhábita királyságtól az iszlám köztársaságig*. Budapest: Dialóg Campus, pp. 140.)

⁴⁹ Arany, A., Rózsa, E. N., & Szalai, M. (2016). *Az Iszlám Állam Kalifátusa: Az átalakuló Közel-Kelet*. Budapest: Osiris Kiadó–Külügyi és Külgazdasági Intézet, pp. 82.

⁵⁰ Az Iszlám Államról és a szervezethez kapcsolódó eseményekről lásd bővebben: Arany, A., Rózsa, E. N., & Szalai, M. (2016). *Az Iszlám Állam Kalifátusa: Az átalakuló Közel-Kelet*. Budapest: Osiris Kiadó–Külügyi és Külgazdasági Intézet.

visszaszorítását követően egyre inkább világossá vált, hogy a 2003 után kialakult politikai rend nem hatékony, 2019-ben az arab tavasz tüntetэшulláma újra megismétlődni látszott.

Irakban a 2019-es tömegtüntetés-sorozat a romló életfeltételek, a fokozódó korrupciós vádak, valamint a kormányzat alkalmasságának megkérdőjelezése váltotta ki⁵¹. A Tisrín-mozgalom⁵² célja a vezetők hatalomból való elmozdítása és politikai változás elérése volt⁵³. A tüntetэшullámmal bebizonyosodott, hogy a kialakított válságkezelés és politikai rend koránt sem hatékony. Fontos megjegyezni, hogy a nedzsfeí központú síita vallási vezetés támogatólag lépett fel a lázadók mellett, al-Sistani ajatollah, a síita vallás egyik legfontosabb alakja szót emelt a politikai reformok mellett, hangsúlyozva ezzel az iraki nacionalizmus fontosságát⁵⁴. Ezzel szemben az iráni legfelsőbb vezető „ellenséges összeesküvésnek” minősítette a mozgalmat, mivel a lakosság a tüntetéseken elsősorban a külföldi, másodsorban konkrétan az iráni befolyás megszüntetését követelte⁵⁵. 2019-ben az iraki vezetés egyhangúan egyetértett abban, hogy a külföldi befolyás minden formáját meg kell szüntetni, azonban a fennálló instabilitás egyáltalán nem tette ezt lehetővé⁵⁶. A tüntetéseken a nép a politikai elit távozását követelte, mely a 2018-ban megválasztott elnök, Adil Abdul-Mahdi lemondásához vezetett⁵⁷. Az események felhívták a figyelmet az iraki társadalom és politika mélyen gyökerező problémáira. A kormányválság és a *muházasza* rendszer bukása, a mozgalom következménye volt.

Az átmeneti időszakban Mustafa al-Khadimi alakított kormányt⁵⁸. A tüntetések csillapítására előrehozott választást hirdettek 2021-ben, valamint új választási rendszer került implementálásra Irakban⁵⁹, amely megnyitotta az utat a fragmentált politikai rendszer egységesítése felé. Fontos leszögezni, hogy az iraki politikában az említett kvótarendszer és a pártok sokféleségének, fragmentáltságának eredményeként a koalíciók gyakran csak szűk többséget tudnak szerezni a választásokon. Ebből adódóan ritkán születik teljesen egyértelmű győztes az iraki parlamenti választásokon, gyakran kompromisszumokra, megállapodásokra, de elsősorban koalíciók alakítására van szükség a kormányalakítás joga elnyerésének

⁵¹ Csicsmann, L. (2020). pp. 9.

⁵² A mozgalom az október hónap arab nevéől („*Tishreen*”) kapta a nevét, mivel a nagyvárosbeli főbb megmozdulások 2019 októberében történtek. (Wagner, P. (2021). pp. 8.)

⁵³ Csicsmann, L. (2020). pp. 7.

⁵⁴ Uo. pp. 8–9.

⁵⁵ Wagner, P. (2021). pp. 9.

⁵⁶ Csicsmann, L. (2020). pp. 28.

⁵⁷ Uo., pp. 22.

⁵⁸ Wagner, P. (2021). pp. 10.

⁵⁹ lásd bővebben Wagner, P. (2021). pp. 3–5.

érdekében. A legutóbbi, 2021-es parlamenti választásokat követően épp ennek következtében kormányalakítási patthelyzet alakult ki, melyet csak 2022-re sikerült orvosolni Irakban. Végző soron tehát a szétagolt pártpolitika és a belpolitikai helyzet instabilitása az új választási rendszer ellenére sem változott. Ennek eredményeképp mind a szaúdi, mind az iráni felek továbbra is képesek megtartani befolyásukat az országban és ki tudják használni az iraki állam politikájának fent említett instabilizáló tényezőit.

5. Irán az „új Irakban”

Noha Teheránt Bagdadhoz gazdasági, katonai, reálpolitikai és ideológiai érdekek is kapcsolják – szem előtt tartva a terjedelmi kereteket – elemzésem következő részében a hangsúlyt a vallás és ideológia politikai eszközként való felhasználására helyezem, melynek megfelelően választottam ki az általam legfontosabbnak vélt iráni támogatottságot élvező iraki csoportokat. A kialakult iraki belpolitikai környezet önmagában megteremtette a külföldi befolyás lehetőségét, így a nem-állami szereplők hatalmára támaszkodásban Irán befolyását növelte. A fejezetben kitérek ezen politikai és ideológiai szempontból releváns csoportok iráni támogatottságára, valamint jelentőségére a bagdadi politikai rendszerben.

5.1. *Teherán Irakkal kapcsolatos érdekei*

Az Iszlám Köztársaság bizonyos értelemben teljes mértékben természetesnek tekinti nyugati szomszédjának pártfogását az iraki síita többségű (61-64%) lakosságra hagyatkozva, valamint annak alapján is, hogy Irán leghosszabb szárazföldi határvonalán, mintegy 1600 km hosszúságon, Irakkal osztozik⁶⁰. Teherán kiemelt figyelmet fordít a bagdadi központi kormányzat iráni szövetségesként való megtartására, valamint a milíciák fenntartására, hogy befolyását könnyen gyakorolhassa Irakban. Az Iszlám Köztársaság alkotmánya alapján a vezetés feladata „az iszlám testvériség és a közösségi együttműködés terjesztése és erősítése”, valamint „a külpolitika iszlám alapelvek mentén való végrehajtása, kötelezettség vállalással

⁶⁰ Irakban a 20. század vége óta nem tartottak teljes értékű népszámlálást. 1997-es adatoknak megfelelően az iraki lakosság közelítőleg 95 százaléka muszlim vallású, ezen belül 61-64 százalék síita, 29-24 százalék a szunnita vallású irányzatot követi. A későbbi kisebb felmérések alapján következtethető, hogy a lakosság többség-kisebbség aránya nem változott nagy mértékben az évek során. (Central Intelligence Agency. Iraq - The World Factbook. *The World Factbook*. [online] <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iraq/> (Utolsó megtekintés: 2024.02.18.))

minden muszlim irányába”⁶¹. Az alkotmányban is lefektetett tételek megvalósítására Irakot a közel-keleti régió egészére gyakorolt iráni befolyás elsődleges platformjaként használja fel Teherán.

A jordán király, Abdallah víziója alapján egyfajta geopolitikai értelem vett „síita félhold” van kialakulóban Teherán régióbeli szövetségei között. A kifejezés arra utal, hogy Irán mint a síita vallás vezető országa, szoros kapcsolatokat épít ki síita csoportokkal a Közel-Keleten. A viszonyrendszer Teherán és szövetségesei retorikájában az „ellenállás frontja” nevet viseli, melynek iráni nézőpontból Irak is részét képezi⁶². A meghatározás azt sugallja, hogy az Iszlám Köztársaság a régióban szereplő szunnita vezetésű államokkal, főként Szaúd-Arábiával szemben ellenállást tanúsít. Mindemellett egy nyugati irányban megjelenő „híd-szerepet” betöltő államok szövetségének létrehozása és fenntartása is célként kitűzve jelenik meg az iráni külpolitikai intézkedésekben. A teheráni fél prioritása, hogy az arab tavaszt követően közvetlen szárazföldön segítséget tudjon nyújtani nyugati irányban fekvő szövetségeseinek, kiemeltképp a libanoni Hezbollah szervezetnek⁶³. Az iráni vezetés a stratégiában Irak fontosságát azzal magyarázta, hogy az úgynevezett ellenállási láncban „egy láncszem eltávolításával az egész lánc szétesne”⁶⁴. Bár a bagdadi kormány nem teljes mértékben osztja Irán „ellenállási” narratíváját a szunnita hatalmakkal szemben, mégis létfontosságú szövetséges Teherán az iraki szélsőséges erőkkel szembeni fellépésben, továbbá az iráni-iraki kapcsolat meg tudja gátolni az Egyesült Államok nagyfokú befolyását.

A bilaterális kapcsolatok erősségének jeleként hat iráni diplomáciai képviselő működik Irakban, mely a köztársaságban az országok képviselőit tekintve a legtöbb⁶⁵. Az iráni aktív diplomáciai részvétel is hozzájárul ahhoz, hogy minimalizálja a teheráni politika ellen irányuló bírálatokat, illetve megakadályozza, hogy Irak egy Irán-ellenes tengelyhez csatlakozzon. A legfontosabb teheráni cél azonban az, hogy Irán csökkentse a szunnita arabok befolyását Irakban.

Irán befolyásának konszolidálásával kapcsolatos intézkedései kapcsán legfontosabb a vallási, ideológiai befolyás előmozdítása és a *velájat-e faqih* iráni alkotmánynak megfelelő módon való propagálása. Teherán Irakban mindezt legfőképp a politikai színtéren való megjelenéssel valósította meg a szunnita, baászista rezsim megdöntése után, lehetőséget látva

⁶¹ Iran (Islamic Republic of) 1979 (rev. 1989) constitution. (1979). 3. cikk 15. és 16. pont.

⁶² Rózsa, E. N. (2020). pp. 61–62.

⁶³ Litvak, M. (2018). pp. 42–43.

⁶⁴ Uo. pp. 42.

⁶⁵ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Iraq. Foreign missions in Iraq. *Ministry of Foreign Affairs*. [online] <https://mofa.gov.iq/foreign-missions-in-iraq/> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

abban, hogy a különböző síita pártokkal való szövetség kialakítása mentén közelebb kerülhet az iraki központi kormányhoz. Politikai támogatottságért cserébe Irán finanszírozta az iraki városok újjáépítési projektjeit, mivel a háborús időszakot követően ezen területen volt leginkább szüksége külső segítségre Iraknak, így az egyik gyenge pont kitapintásával az Iszlám Köztársaság kivívta az iraki szimpátiát⁶⁶. Teherán segít iraki szövetségeseinek hatalomra jutni, hogy aztán a politikai folyamatokban is képviseltethesse álláspontját. Mivel nincs egyetlen nagy, domináns politikai erő, hanem számos csoport van jelen az iraki politikai színtéren, Irán komoly nyomást gyakorol a síita valláshoz köthető pártokra, hogy a köztük lévő fragmentáltság ellenére a frakciók összefogásával, egységes blokká formálja őket, az „új Irakban” kialakult síita hegemonia megőrzése érdekében.

5.2. Az iráni befolyás növelésének eszközei

Irán befolyásának növelésére elsősorban a síita politikai pártok közül a Da'wa Pártot és az Iraki Iszlám Legfelsőbb Tanácsot támogatja. Ezen szervezetek meghatározó szerepet töltenek be az ország döntéshozatalában, Irak legrégebbi és legnagyobb politikai erői, valamint a pártok szoros kapcsolatban állnak a síita vallás vezetőivel, a síita közösségekkel, így jelentős politikai és társadalmi befolyással is rendelkeznek. A politikai támogattság mellett Irán a nyomásgyakorlás eszközeként a helyi síita Irán-barát milíciákat használja fel ráhatásának növelésére az iraki folyamatokban. Ezen túlmenően Teherán megcélozza a katonai-stratégiai szintű jelenlét biztosítását is a Kuds Erők bevetésével. Irán törekszik Irak minden területén befolyással megjelenni, hogy az állam az Iszlám Köztársaság érdekei szerint működjön.

5.2.1. A Da'wa Párt

A *Hizb al-Da'wa al-Islamiyya* (továbbiakban: *Da'wa Párt*) már a 20. század közepén megjelent az iraki pártpolitikában, ezzel a bagdadi politika egyik legrégebbi szereplője. A Da'wa Párt létrejöttkor a síita muszlimok politikai hatalomra való törekvésének iszlám vallás alapelvei szerinti megvalósításához vált szervezeti keretté. A párt célja egy olyan mozgalom létrehozása volt, amely elősegíti a síita iszlám értékek terjesztését és harcol a szekularizmus ellen⁶⁷. Az iráni ideológiához közel álló nézőpont és a prominens politikai szereplőként való

⁶⁶ Guzansky, Y. (2011). Made in Iran?: The Iranian Involvement in Iraq. *Strategic Assessment*, 13(4), pp. 93–94. <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2017/02/FILE1295871240-1.pdf> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

⁶⁷ Shanahan, R. (2004). Shi'a political development in Iraq: the case of the Islamic Da'wa Party. *Third World Quarterly*, 25(5), pp. 943–954. <https://doi.org/10.1080/0143659042000232045> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

megjelenés miatt előnyös Irán számára a párttal való kapcsolatok fenntartása. A Da'wa Párt többször olyan koalíciónak (például a *State of Law Coalition – Jogállam Koalíció*) alkotta részét, amely képes volt elnyerni a legtöbb mandátumot és kormányalakítás jogát iraki választásokon.

Általánosságban a régióban a párt fogalma eltér a nyugati értelmezéstől, mivel ezek a politikai csoportosulások ideológiával és kultúrával átitatottak. A konstruktivista megközelítés alapján a politikai pártok nemcsak gazdasági, hatalmi érdekek mentén alakulnak, hanem a társadalom által meghatározott identitást is tükrözik. A helyi pártpolitikára a konstruktivizmus ezen alapvetése helytállóan alkalmazható, mivel Irakban nem felülről kényszerítik az emberekre a vallást, hanem a társadalom alapvetően mélyen vallásos, így a mindenkori politikai hatalomnak a vallás abszolút képviselőjeként kell fellépni, hogy legitimitást szerezzen. Ezen eszközök felhasználásával a Da'wa Párt jelentős pozíciót épített ki az iraki politikában, melynek következtében a síita-ideológiai alapokon nyugvó kapcsolat Irán és Irak között egyre szorosabbá vált. A Da'wa Párton keresztül Teherán hosszú idők óta tudhat maga mellett egy olyan politikai szövetségest, aki a rendkívül változó iraki politikai palettán is képes megtartani befolyását. Elemzésem ezen részében a párt iraki síita szereplőként való megjelenésére fókuszálok, intézkedéseit az ideológiai befolyásoló faktorok mentén emelem ki. Ezzel megpróbálok rávilágítani arra, hogy a szektáriánus ellentétből tulajdonképpen hogyan „nyerészkedik” a Da'wa Párt, fokozva ezzel az Irak kapcsán megjelenő szaúdi-iráni ellentéteteket.

Nouri al-Maliki, a Da'wa Párt vezető politikusa, 2006–2014 közötti miniszterelnöki tisztsége alatt leginkább az iráni politikai irány követésére összpontosított, a teheráni támogatottság mellett Irak egyik legellentmondásosabb vezetőjévé vált, mivel politikáját teljes mértékben átitatták a szektáriánus keretek⁶⁸. 2011-ben egyik nyilatkozatában kiemelte, hogy ő „elsősorban síita, csak másodsorban iraki”⁶⁹. Ennek megfelelően a szövetséget Teherán és Bagdad között igyekezett a miniszterelnök minél inkább szorosabbra fűzni, de mégis figyelembe vette az Irántól való abszolút függés elkerülését. Al-Maliki politikájának legfontosabb eleme a szunniták politikai hatalomból való teljes kiiktatása volt, több száz szunnita vallásút vont ki a hadseregből, biztonsági és hírszerző szolgálatokból is⁷⁰. Habár al-Maliki a síita elitet sem volt képes egységesen maga mellé állítani, mégis a lakosság szunnita-

⁶⁸ Mansour, R., & Jabar, F. A. (2017). The Popular Mobilization Forces and Iraq's Future. *Carnegie Endowment for International Peace*, pp. 5. <https://www.jstor.org/stable/resrep12970> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

⁶⁹ Al Jazeera Video. (2015.10.18). The black box documentary. [Video]. *Al Jazeera Video*. [online] <https://goo.gl/e6UQeA>, idézi: Fraihat, I. (2020). pp. 68.

⁷⁰ Arany, A., Rózsa, E. N., & Szalai, M. (2016). pp. 82.

és baaszistaellenes érzelmeire támaszkodva képes volt elegendő politikai támogatottságot szerezni rezsimének hosszútávú fenntartásához. A szektáriánus feszültségek, a szunnita muszlimok háttérbe és hátrányba helyezése, az erőforrások etnikai alapú egyenletlen elosztása egyértelműen jelezte a szunniták másodrendűségét a társadalomban. Az al-Maliki rezsím intézkedései lehetőséget jelentettek a szélsőséges erők (főként az ISIS) felemelkedésére. Amennyire elnyomó érzést keltettek az intézkedések a szunnita vallásúakban, ezáltal Szaúd-Arábiában is, annyira kedvezett az iráni érdekeknek. Emellett al-Maliki engedélyezte Teherán szír, Aszad-rezsím támogatására szánt katonai szállítmányok szállítását Irakon keresztül, így Bagdad egyértelműen kivette részét az elképzelt „ellenállási tengely” részeként⁷¹. A szektáriánus különbségtétel miatt kialakult társadalmi feszültség a 2010-es választási eredményeken keresztül is megmutatkozott. Al-Maliki első mandátumának idején egyértelmű volt az Irán-barát külpolitikai hozzáállás, azonban a szövetség még nyíltabb felvállalását a politikában a síita rend védelme és a hatalom megtartása motiválta, mivel a választási eredmények a szunnita kisebbség felemelkedésének lehetőségét vetítették elő. Ennek megfelelően a miniszterelnök mindenfajta iráni segítséget megragadott a síita vallásúak hatalmon tartása érdekében. A síita hegemonia fenntartásának vágya pedig egyre közelebb sodorta Irakot perzsa szomszédjához.

A 2014-es választásokon a Da'wa Párt kulcsfontosságú szerepe az iraki politikában továbbra fennmaradt, azonban al-Maliki vezetési stílusának következményeként ellene kialakuló társadalmi ellenszenv miatt a politikai szervezet Haider al-Abadit jelölte a miniszterelnöki posztra⁷². Igaz, hogy al-Abadi retorikája és nézetei is különböztek elődjétől, mégis lekötelezettnek érezte magát a síita koalíciónak, a miniszterelnöki jelölés bizalma miatt, így jelentőségteljes reformokat nem hajtott végre a társadalomban⁷³. Az új miniszterelnök mandátuma alatt szembe kellett néznie az Iszlám Állam teremtette kihívásokkal és az ezzel járó belpolitikai válsággal, melynek fényében nyomós oka volt az iráni segítség kérésére és elfogadására is. Ahogyan korábban is említettem már, az ISIS teremtette kihívások következtében Teheránnak és Szaúd-Arábiának is (bővebben a 6.3 alfejezetben) lehetősége adódott befolyásának kiterjesztésére. Az al-Abadi-kormány intézkedéseire összességében elmondható, hogy radikális változásokat nem hozott az iraki politikai színtéren elődjéhez

⁷¹ Hiro, D. (2018). pp. 201–240.

⁷² Jawad, S. N. (2021). *Iraq after the Invasion: From Fragmentation to Rebirth and Reintegration*. Switzerland: Palgrave Macmillan. pp. 67.

⁷³ Uo.

képest, fenntartotta a síita koalíció támogatását és az Iránhoz fűződő szoros külkapcsolatokat is.

A Da'wa Párt mandátumszámának felfelé ívelő tendenciája megtört a 2018-as választásokon, a pro-iráni nézőpont ellenére a síita ideológiát képviselő pártok nem voltak képesek egységes blokkként fellépni a parlamentben. Amellett, hogy Adel Abdul Mahdi hivatalosan független miniszterelnökként töltötte be pozícióját, számos síita koalíció támogatását élvezte⁷⁴. Az iraki-iráni kapcsolatok szorossága a miniszterelnöki pozíció betöltésétől függetlenül nem változott a politikában. Fontos kiemelni azonban, hogy a bagdadi pártpolitikát egyre inkább a fragmentáltság jellemzi, így Teherán számos kihívással találja szemben magát befolyásának kiterjesztése kapcsán. A politikai széttagoltság mellett a társadalomban egyre inkább elterjedt a szuverenitás teljes értékű kivívásának vágya, vagyis a külföldi befolyás elleni közhangulat, ami végül hozzáadódva a kormányzattal szembeni bizalmatlansághoz és elégedetlenséghez, a 2019-es Tisrín-mozgalomhoz vezetett, ahol a tüntetéseken már konkrétan megnyilvánult a külföldi, iráni befolyás elleni tiltakozás (bővebben a 4. fejezetben). Ezenkívül a szaúdi tevékenység is kérdéseket vet fel Irán iraki politikai mozgástere kapcsán.

Mindezek alapján látható, hogy Irán Da'wa Párttal való szoros kapcsolata meghatározó tényező nemcsak az iráni-iraki viszonyban, hanem a bagdadi politikában is az elmúlt évtizedek során. Teherán és Bagdad viszonyának elemzése kapcsán a Da'wa Párt mellett fontos megvizsgálni az Iszlám Köztársaság Iraki Iszlám Legfelsőbb Tanáccsal fenntartott kapcsolatát, mely további betekintést nyújt az iráni tevékenység iraki politikai folyamataiba.

5.2.2. Az Iraki Iszlám Legfelsőbb Tanács

Az Iraki Iszlám Forradalom Legfelsőbb Tanácsa (*Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq*, továbbiakban: SCIRI) néven az iraki-iráni háború ideje alatt létrejött politikai szervezet, a korábban említett Da'wa Párt mellett Irán egyik legrégebbi bagdadi politikai szövetségese⁷⁵. A Da'wa Párt annak ellenére, hogy szoros kapcsolatokat tartott fenn Iránnal, a *velájat-e faqih* iraki politikába beépítését, vagyis az iráni modellre épülő rend iraki megvalósítását nem támogatta. Azzal a céllal alapította Muhammad Baqir al-Hakim, korábbi Da'wa tag a SCIRI pártot, hogy Khomeini *velájet-e faqih* vezetési vízióját Irakban

⁷⁴ Uo. pp. 62.

⁷⁵ Rostoványi, Zs. (2010). Irak: az iszlám és a politikai hatalom viszonya. In: Csicsmann, L. (szerk.), *Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten: Az államiság eltérő modelljei*. (pp. 339–421.). Budapest: Aula Kiadó Kft, pp. 365.

népszerűsítse⁷⁶. A 20. század végén a Khomeini által meghirdetett „forradalomexport” megvalósítása miatt volt szüksége Iránnak erre a szövetségre, hogy az iraki politikai szintén legyen olyan szervezet, ami a teheráni érdekeket képviselni tudja. Ebben az időszakban a SCIRI Irakban az egyik legfontosabb síita iszlamista szervezet volt. A párt Iszlám Köztársasághoz fűződő viszonya lehetőséget teremtett az iráni tevékenység megkezdésére a bagdadi politikában.

Később az iraki nacionalizmus erősödése miatt, 2007-ben a szervezet *Iraki Iszlám Legfelső Tanácsra* (*Islamic Supreme Council of Iraq, továbbiakban: ISCI*) változtatta nevét, hogy elmosódjon az iráni kormánymodellhez való közelsége és kiemelje az iraki identitást. A névváltoztatás mellett a szervezet felhagyott az iráni legfelsőbb vezető követésével, és az iraki síiták legfontosabb vallási vezetőjéhez, Ali al-Sistani nagy-ajatollahhoz fogadott hűséget⁷⁷. Mindebből látszik, hogy az iraki síita mozgalmak sem támogatják a túlzott mértékű Irántól való függőséget, az iraki identitás és nacionalizmus felülkerekedik az „irániságon”. Továbbra is iráni szövetségesként képzelte el jövőjét az ISCI, kizárólag próbálta megtalálni az egyensúlyt az iraki nacionalizmus és az iráni támogatottság fenntartása között.

A SCIRI fegyveres szárnyaként létrehozott Badr Brigád (*Badr Brigade*) az egyik legrégebb óta működő síita milícia Irakban, amely szoros kapcsolatokat ápol az iráni vezetéssel. Megalakulásakor a szervezet száműzött iraki síitákból állt, akik Husszein baászista rezsimjének ideje alatt kénytelenek voltak Iránba menekülni⁷⁸. A milícia később a névváltoztatás és khomeinizmustól való elhatárolódás miatt elszakadt a párttól, Badr Szervezet néven politikai pályára lépett. Pártpolitikai tevékenysége során az iraki választásokon olyan különböző koalíciókhoz csatlakozott, amelyek a síita értékek mellett pro-iráni nézőpontot képviseltek a külpolitikát tekintve, valamint többnyire a PMF politikai szintén is jelenlévő milíciáit tömörítették (például az *al-Fatih Koalíció*⁷⁹).

⁷⁶ Uo. pp. 366.

⁷⁷ Litvak, M. (2018). pp. 44.

⁷⁸ Steinberg, G. (2017). The Badr Organization: Iran's most important instrument in Iraq. *Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit*. pp. 1–2.
<https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/53678> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

⁷⁹ Erről bővebben a következő alfejezetben teszek említést.

5.2.3. Iraki síita milíciák

Az iráni jelentős befolyás megtartásának oka az általa támogatott Népi Mozgósítási Erők (*Popular Mobilization Forces*, továbbiakban: PMF⁸⁰) síita milíciáinak is köszönhető. A teheráni támogatottságot élvező ernyőszervezet több mint 50 síita milíciája az ISIS elleni fellépés részeként jött létre⁸¹. Ezen a ponton fontosnak tartom kiemelni, hogy nem minden síita vallású tagja a milíciáknak, valamint vannak olyan csoportok, amelyek a vallási ideológia ellenére sem köthetők Iránhoz. Azonban az általánosan megállapítható, hogy a síita muszlimok többsége a PMF-re szentesített paramilitáris alakulatokként tekint, számukra a harcosok mártírokként áldozzák fel életüket a haza védelmében⁸². Azáltal, hogy a síita milíciák felvették a harcot a szélsőséges szervezettel, valamint sokkal inkább képesek voltak biztonságot teremteni az iraki határokon belül, mint a központi vezetés védelmi erői, a PMF nyertesként jött ki a konfliktusból, hiszen társadalmi támogatottsága nőtt⁸³. A síita milíciák szerepe az ISIS visszaszorításában lehetővé tette Irán számára, hogy a biztonságos környezet megteremtésére hivatkozva a társadalomban is elfogadott szereplőkké váljanak a PMF erői. A síita milíciák sikere főként az ideológiának köszönhető, egy Irakban készített felmérés alátámasztja, hogy az ISIS megjelenését követően az iraki állampolgárok kormányzatba vetett hite megrendült, 2014 óta a megkérdezettek többsége nem bíz a kormányban, amit a PMF előnyére tud fordítani⁸⁴. Az ernyőszervezet társadalmi legitimitását pedig Irán fel tudja használni ideológiájának terjesztésére.

Az iraki kormányok egyik fő célkitűzése az volt, hogy a központi védelmi erőkbe integrálják az említett síita csoportokat az iráni függőség redukálása érdekében. Annak ellenére, hogy a PMF-hez tartozó milíciák mára már hivatalosan az iraki miniszterelnök alá tartoznak, néhány kiemelkedő csoportot Irán nem csupán támogat, hanem közvetlenül irányít is⁸⁵. Számos kritikus számára a PMF az iráni és síita hegemonia gyakorlását szimbolizálja Irakban. Több

⁸⁰ A szervezetet a Popular Mobilization Forces (PMF) vagy a Popular Mobilization Union (PMU) néven tartjuk számon. Fontos megjegyezni, hogy az ernyőszervezet hűség alapján három különböző frakcióból tevődik össze: Khamenei ajatollah, al-Sistani nagyajollah és az iraki populista klerikus, Muhammad al-Sadr követőiből. Az alfejezetben csupán azon síita milíciákra térek ki, akik Khamenei ajatollahhoz, ezáltal az iráni vezetéshez köthetők. (Mansour, R., & Jabar, F. A. (2017). pp.1.)

⁸¹ Uo. pp. 1.

⁸² Uo. pp. 3.

⁸³ Greenberg Quinlan Rosner Research. (2015. augusztus – szeptember). Lack of Responsiveness Impacts Mood. *National Democratic Institute*. pp. 34. [online] https://www.ndi.org/sites/default/files/August%202015%20Survey_NDI%20Website.pdf (Utolsó megtekintés: 2024.03.02.)

⁸⁴ Vigers, B. (2023.03.20). Iraqis Look Back: Is Life Better Today?. *Gallup*. [online] <https://news.gallup.com/opinion/gallup/472253/looking-back-iraq-life-better-today.aspx> (Utolsó megtekintés: 2024.02.28.)

⁸⁵ Mansour, R., & Jabar, F. A. (2017). pp. 3.

siíta milícia tevékenysége emberi jogi szempontból megkérdőjelezhető, a Human Rights Watch egyenesen háborús bűnökkel vádolja a siíta milíciákat⁸⁶. A Teherán által támogatott milíciák közül legkiemelkedőbb a Asaib ahl al-Haq (AAH) és a Kata'ib Hezbollah (KH)⁸⁷. Irán azért támogatja az említett siíta milíciákat, mert ezzel biztosíthatja a siíta vallásúak számára kedvező politikai és biztonsági környezet kialakulását az országban. Teherán pozícióját tovább erősíti, hogy a milíciák tagjai hálásak az országnak a segítségért, melyet lojalitásukkal viszonznak, így Irán a PMF siíta erőin keresztül képes befolyásolni Irak belső ügyeit és politikai folyamatait, biztosítva, hogy az iraki kormányzat és intézmények a siíta érdekek mentén működjenek.

A PMF milíciáinak kiképzéséért, felfegyverzéséért és finanszírozásáért többnyire az iráni igazgatás alá tartozó Kuds Erők (*Quds Force*) felel. Az Iráni Iszlám Forradalmi Gárdához (IRGC) tartozó Kuds Erőket az 1990-es évek elején épp azzal a céllal hoztak létre, hogy katonai, politikai és gazdasági eszközökkel előmozdítsa az iráni klerikális intézmény határokon túli érdekeinek megfelelő megvalósítását⁸⁸. A Kuds Erők harcosai kimondottan a külföldi titkos, szabotázműveletekre specializálódtak, valamint az egység az iraki siíta milíciák erőfeszítéseinek megszervezésében játszik fontos szerepet, tulajdonképpen a műveletek koordinátoraként jelenik meg, így kiemelt szerepe van az Iszlám Állam katonai visszaszorításában⁸⁹. Qassem Soleimani, a Kuds Erők „génuszának” tartott parancsnoka, gyakran politikai mediátorként működött az iraki siíta pártok között, ő vezette Irán iraki összes tevékenységét, ideértve a *soft power* alkalmazását is⁹⁰. Annak ellenére, hogy az egység módszerei és céljainak kivitelezési módja megkérdőjelezhető, valamint amerikai szempontból terrorista csoportnak is nyilvánították, mégis eredményes az iráni befolyás fenntartásának szempontjából⁹¹. A közvetlenül az iráni ajatollah irányítása alatt álló szervezet egyfajta biztosítékként szinte minden konfliktus sújtotta országban jelen van, melyekre Irán külpolitikájában hangsúlyt fektet.

A PMF politikai szempontból is egyre jelentősebb szerepet tölt be Irán számára, mivel számos siíta milícia politikai szerepet vállalva betagozódott a 2018-as választásokra megalakuló al-Fatih koalícióba⁹². A politikai csoportosulás a továbbra is széttagolt iraki parlamentben, a PMF lojalitásának köszönhetően, jelentős pro-iráni nézőpontot képvisel.

⁸⁶ Human Rights Watch. (2016.01.31). Iraq: Possible War Crimes by Shia Militia. *Human Rights Watch*. [online] <https://www.hrw.org/news/2016/01/31/iraq-possible-war-crimes-shia-militia> (Utolsó megtekintés: 2024.02.28.)

⁸⁷ Bővebben: Mansour, R., & Jabar, F. A. (2017). pp.10–11.

⁸⁸ Guzansky, Y. (2011). pp. 85–86.

⁸⁹ Sáfrán, J. (2020). A Forradalmi Gárda terrorszervezetté nyilvánítása. *Hadtudományi Szemle*, 13(4), pp. 128. [10.32563/hsz.2020.4.10](https://doi.org/10.32563/hsz.2020.4.10) (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

⁹⁰ Uo.

⁹¹ Uo.

⁹² Wagner, P. (2020). pp. 6.

Összességében látható, hogy a síita érdekképviselőt fenntartására a PMF iráni kapcsolatrendszere, továbbá a politikai felek támogatásában betöltött szerepe jelenti Teherán szempontjából a garanciát.

6. Szaúdi–iraki kapcsolatok

Szaúd-Arábia és Irak a regionális közelség ellenére sokáig nem ápolt aktív külkapcsolatot egymással, a szaúdi–iraki viszonyt Irán bagdadi pozíciója változtatta meg. 25 év után először 2015-ben nyitott diplomáciai képviseletet Bagdadban a szaúdi királyság⁹³. A diplomáciai kapcsolatok magasabb szintre emelése elsősorban nem gesztus, hanem taktikai lépés volt Rijád részéről. A királyság félelme nem volt alaptalan annak kapcsán, hogy előbb utóbb Irak Irán csatlósává válhat. Teherán esetében látható, hogy a síita ideológiával azonosuló politikai pártokkal és az iraki síita milíciákkal régóta szoros kapcsolatot tart fenn. Ezzel szemben a rijádi intézkedések alapján egyértelműen nem határozhatók meg olyan bizonyos politikusok vagy koalíciók, amelyek hosszabb távon, folyamatosan a szaúdi támogatást élveznék. Mindez valószínűleg abból adódik, hogy a szaúdi–iraki kapcsolatok felvétele nemrégiben történt, így Rijád keresi útját a bagdadi politikában való megtelepedésre. Ennek megfelelően Szaúd-Arábia iraki befolyásának vizsgálata kapcsán nem a bizonyos csoportok felé irányuló állandó támogatottság mentén emelem ki a tényezőket, hanem arra fektetem a hangsúlyt, hogy az iraki politikában olyan feleket támogat Szaúd-Arábia, amelyek távolságot tartanak Irántól. Ezen keresztül szeretnék rávilágítani arra, hogy bár Szaúd-Arábia nem tekinthető régi szereplőnek, mégis meghatározó szereppel rendelkezik az iraki politikai színtéren az iráni befolyás ellensúlyozására szolgáló entitásként.

6.1. *Rijád mint Teherán ellenpólusa*

2003 után az iraki politikai szférában már nem alakult ki egy olyan erőcsoport, amely képes lett volna a síita többséggel szemben a szunnita lakosság érdekeit képviselni, szimpátiáját elnyerni. Ebből az okból kifolyólag Rijád vonakodott a bagdadi vezetéssel való jó kapcsolat kialakításától. Szaúd-Arábia egyáltalán nem támogatta a szunnita vallású állampolgárok másodrendűként kezelését a belpolitikában, valamint abból adódóan, hogy a királyság több

⁹³ Mansour, R. (2018). Saudi Arabia's New Approach in Iraq. *Center For Strategic & International Studies*, pp. 4. <https://www.jstor.org/stable/resrep12970> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

mint 800 km hosszúságú közös határon osztozik Irakkal, szomszédos országgént nem hagyhatta figyelmen kívül az Irakban végbe menő folyamatokat⁹⁴. Szaúd-Arábiát régi szövetségesként tudhatja maga mellett az Egyesült Államok, így az amerikai befolyás bizonyos mértékű megtartása és az iráni jelenlét ellensúlyozása érdekében az USA szorgalmazta a szaúdi-iraki kapcsolatok javítását. Mindez abból kifolyólag történt, hogy miután 2011-ben az Egyesült Államok katonai erői hivatalosan kivonultak az iraki államból, mérvadó volt az amerikai érdekeket képviselő szereplő jelenlétének biztosítása Bagdadban, főként az ellenségnek tekintett Irán növekvő befolyása miatt⁹⁵.

Szaúd-Arábia a muszlim világban a szunnita vallásúak védelmezőjeként definiálja magát, így különösen fontos volt e vízió kiterjesztése az iraki államra. Ahogy korábban az iráni érdekek kapcsán említettem, hogy Teherán számára mekkora jelentőséggel bír a külpolitikában a síita vallás, Szaúd-Arábia esetében fontos leszögezni, hogy közel sem a szunnita érdekképviselő megvalósítása a leghangsúlyosabb. Rijád esetében is megjelenik az identitás kérdése, de nem elsősorban a vallás, hanem az arabság, vagyis az etnikai hovatartozás kapcsán. Irán büszke perzsa gyökerei miatt a teljes arab etnikumot a szektáriánus ellentétek hangsúlyozása nélkül kevésbé képes megszólítani, így Szaúd-Arábia ki tudja használni az arab etnicitásra való hivatkozást Irakkal való viszonyában. A rijádi vezetés az etnikai gyökerekre hivatkozva Bagdadra az „arab világ részeként” tekint, így mint „az arab világ hegemon vezetője” kötelességének érzi az iraki reintegráció előre mozdítását⁹⁶. A 2016-ban bejelentett szaúdi *Vision 2030*⁹⁷ programban hangsúlyos, hogy a hegemoniára törekvés a muszlim világban a rijádi politika része. A program a királyság modernizációjáról szól, mellyel összefüggésben a koronaherceg, Muhammad bin Salman víziója, hogy megpróbálja utat törni oda, ahova eddig Rijád nem jutott el, melynek az iraki térség is részét képezi⁹⁸. Fontos leszögezni, hogy a kapcsolatfelvételre nem csupán a szaúdi vezetés hozzáállása és célkitűzései, hanem az iraki politika alakulása is hatással voltak, melyről a későbbiekben még szót ejtek.

Az állandó szaúdi motiváció az iraki külpolitikai döntések mögött elsősorban az iráni vezetés magas befolyásának visszaszorítása Bagdadban. Leegyszerűsítve elmondható, hogy Szaúd-Arábia Irakban legfőképp Irán visszaszorítása miatt van jelen, így a két ország, Irán és

⁹⁴ Central Intelligence Agency. Iraq - The World Factbook. *The World Factbook*.

⁹⁵ International Crisis Group. (2018.05.22). Saudi Arabia: Back to Bagdad. *Middle East Report*, 186, pp. 2. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/186-saudi-arabia-back-baghdad> (Utolsó megtekintés: 2024.02.25.)

⁹⁶ Mansour, R. (2018. 11.06).

⁹⁷ A programban Szaúd-Arábia 2030-ig megvalósítandó elsősorban gazdasági céljai szerepelnek, jelenleg a tervezett jövőkép kialakítása a legfontosabb a szaúdi bel- és külpolitikai intézkedések kapcsán egyaránt.

⁹⁸ Saudi Vision 2030. (2016). pp. 13.

Szaúd-Arábia befolyásvágya között a fő különbség az, hogy Teheránt elsősorban saját külpolitikai céljainak megvalósítása, Rijádot pedig a teheráni szándékok megfékezése hajtja. Turki Al Faisal Al Saud herceg és politikus a szaúdi külpolitika kapcsán hangsúlyozta, hogy Rijád ellenzi az iráni beavatkozást az arab országokba, különösképpen Irakban elfogadhatatlan, hogy különböző csoportok Teherán befolyása alatt állnak, mivel ez „rosszat tesz az etnikailag és vallásilag sokszínű ország jövőjének”⁹⁹. Összességében a politikus kiemelte, hogy a szaúdi cél az, hogy Irakot az arab világba integrálják és megszabadítsák a „romboló befolyásoktól”, vagyis az Iszlám Köztársaság befolyásától¹⁰⁰. A szaúdi királyi család egy másik tagja úgy nyilatkozott, hogy az ő hibájuk az iráni befolyás jelenléte Irakban, mert ha nem hagytak volna vákuumot azzal, hogy hanyagolják a diplomáciai kapcsolatokat, vissza tudták volna szorítani a törekvéseket és Irán kevesebb befolyással rendelkezne¹⁰¹. Ennek fényében Rijád arra törekszik, hogy a szunnita képviselők támogatásával növelje befolyásuk mértékét az iraki parlamentben.

6.2. Szaúdi jelenlét az iraki politikai folyamatokban

A megjavított szaúdi-iraki kapcsolatrendszer mindkét fél számára kölcsönös előnyökkel jár. Rijád ennek eredményeképp fel tudja venni a versenyt regionális vetélytársával az iraki zónában is, Bagdad számára pedig jelentős erővel bír szövetségeseként maga mellett tudni az arab világ vezető hatalmát, a közel-keleti térség legbefolyásosabb gazdasági erejét. A szaúdiak az iraki társadalmi szimpátia elnyerésére törekednek Iránnal szemben, melyhez kapcsolódva feltételezhető, hogy különböző szunnita csoportokat támogat Irakban a királyság. Az iráni média többször utalást tett a jelenségre, azonban a szaúdi politikai intézkedések ezzel kapcsolatban többnyire a háttérben zajlottak le, így nem bizonyítható teljes mértékben a szunnita csoportok és Szaúd-Arábia közötti tényleges kapcsolat¹⁰². A 2010-es évekre már egyértelművé vált, hogy a vélhető szaúdi támogatottság sem elegendő a fragmentált iraki szunnita közösség egyesítésére, a kisebbségi vallási irányzat marginalizálódásának csökkentése érdekében sem igazán eredményesek a rijádi intézkedések. Ennek megfelelően eltérve a megszokott szaúdi normáktól, Rijád stratégiát váltott Irak kapcsán.

⁹⁹ Al Faisal bin Abdul Aziz Al Saud, T. (2013). Saudi Arabia's Foreign Policy. *Middle East Policy*, 20(4), pp. 39. <https://doi.org/10.1111/mepo.12044> (Utolsó megtekintés: 2024.01.24.)

¹⁰⁰ Uo.

¹⁰¹ Dickinson, E. (2018.05.21). Iraq Rebuild can Help Abate Sectarian Tension Across the Region. *International Crisis Group*. [online] <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/iraq-rebuild-can-help-abate-sectarian-tension-across-region> (Utolsó megtekintés: 2024.02.25.)

¹⁰² International Crisis Group. (2018.05.22).

6.2.1. *Abdullah és al-Maliki feszültséggel teli viszonya*

A hosszú ideig tartó ellenségeskedés ellenére egy rövid időben az iraki kormány nyitott lett volna a szaúdi kapcsolatok újra felvételére, de a rijádi vezetés elutasította a közeledést. Azzal, hogy a szaúdi-iraki kapcsolatok megrekedtek a feszültség szintjén, Irak inkább az iráni befolyás irányába sodródott. Abdullah (2005–2015), szaúdi király egyszerűen nem tudott kibékülni az al-Maliki rezsimmel, mivel „Irán emberének” tartotta az iraki miniszterelnököt¹⁰³. A síita vezető külpolitikai intézkedései mellett minderre további bizonyítékként szolgált, hogy az iraki vezetés engedélyezte, hogy az iráni katonai támogatás más proxyzónákat is elérjen az országon keresztül, építve ezzel az „ellenállás tengelyét”¹⁰⁴. Ezenkívül egyértelműen látszott, hogy al-Maliki belpolitikájában a különböző politikai ellenfeleket, elsősorban a szunnita vallásúakat folyamatosan próbálta ellehetetleníteni, az ellenséget látta a csoportban¹⁰⁵. Nem csupán feszültségkeltőként hatott, hogy az iraki rezsim szektáriánus politikája a síitáknak kedvezett, hanem ennek következtében a rijádi vezetés prioritásává vált al-Maliki miniszterelnöki posztból való eltávolítása.

A bagdadi politika szaúdi szempontú kulcsszereplője a 2010-es választásokon az *al-Iraqiya* szövetség volt, amely túlnyomórészt szunnita vallásúakat tömörített. A választáson és az ezt követő időben is különböző koalíciókon keresztül jelent meg a párt az iraki parlamentben, de ígyis elmondható, hogy szinte az egyetlen olyan politikai szövetség Irakban, amely közel átlépi vagy legalábbis megpróbálja figyelmen kívül hagyni a szektáriánus ellentéteket. A párt vezetője, a síita vallású Ayad Allawi, kampányát a szektáriánus különbségek figyelmen kívül hagyására és az iráni befolyás elutasítására építette fel¹⁰⁶. Amikor Allawi felvette a harcot a 2010-es választásokon al-Malikival, Szaúd-Arábia egyértelműen támogatóan lépett fel a politikus és a koalíció kapcsán. Rijád ösztönözte a politikai mozgalmat, mivel hosszú idő óta az al-Iraqiya teremtette lehetőség állt a legközelebb a szunnita közösség újbóli hatalomra juttatásához. Allawi és az al-Iraqiya nem kizárólag al-Maliki vezető pozíciójára jelentett fenyegetést, hanem a kampányjelszavakból következtethetően a kialakult etno-szektáriánus rendszer teremtette politikai irányvonalra is¹⁰⁷. Az iraki társadalomban a szektáriánus törésvonalak mélyülése feszültséget és magasszintű Irán-ellenességet szült, így 2010-ben al-

¹⁰³ Harvey, K. (2021). *A Self-Fulfilling Prophecy: The Saudi Struggle for Iraq*. New York: Oxford University Press, pp. 143.

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ Uo. pp. 158–159.

¹⁰⁶ International Crisis Group. (2012.07.31). Iraq's Secular Opposition: The Rise and Decline of al-Iraqiya, *Middle East Report*, 127, pp. i-26. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/iraq-s-secular-opposition-rise-and-decline-al-iraqiya> (Utolsó megtekintés: 2024.02.25.)

¹⁰⁷ Harvey, K. (2021). pp. 178–179.

Maliki riválisa, Allawi – aki síita vallása ellenére nyíltan hangsúlyozta Irán-ellenességét – szerezte a legtöbb mandátumot az iraki parlamenti választáson¹⁰⁸. Ahogyan a 4. fejezetben is említettem, Irakban a kormányalakítás bonyolult folyamat, így a relatív győzelem ellenére a síita politikusok összefogásának köszönhetően Allawinak nem sikerült kormányt alakítani, al-Maliki 2014-ig megtarthatta mandátumát. A választási eredmények mégis jelentőségteljesek voltak a szaúdiak és az iraki szunniták számára is, mivel az al-Iraqiya koalíciójának győzelme a szaúdi befolyást és az iraki szunniták elnyomásból való felemelkedését szimbolizálta, akiről al-Maliki azt hitte, hogy sikerült elérnie, hogy végleg kisebbségben maradjanak.

Allawi a következő választásokon a győzelem után erősen marginalizálódott az iraki politikában¹⁰⁹. Az al-Iraqiya koalíciói részéről továbbra is fennmaradt a törekvés az iráni befolyás aláásására, valamint a szaúdi kapcsolattartás is, de az újabb koalíciók alakításával a szunniták nem tudták megismételni a korábbi eredményt. A szunnita muszlimok marginalizálásának ellensúlyozására, Christopher R. Hill egykori amerikai nagykövet jelentése alapján, Rijád főként az al-Arabiyya és al-Sharqiya szaúdi irányítás alatt lévő műholdas csatornák és egyéb médiumok támogatásával, a szunnita politikai törekvések mögé áll¹¹⁰. Ezen támogatás célja Szaúd-Arábia részéről az iráni szövetséges koalíciók, elsősorban az ISCI és a Da'wa Párt gyengítése. Az említett választási eredmény pedig reményt adott Szaúd-Arábiának arra, hogy a síita hegemonia és az iráni befolyás visszaszorítása elérhetőbb céllá váljon.

Ahogyan korábban hangsúlyoztam Szaúd-Arábia és Irak viszonya a 21. század elején feszültségekkel teli volt. Ennek megfelelően az al-Iraqiya támogatása és a 2010-es választásokba való szaúdi befolyás az első nagyobb lépést jelentette a királyság befolyásának kiterjesztése felé az iraki politikai folyamatokban. A szaúdi-iraki kapcsolatok azonban az Iszlám Állam megjelenésével tovább romlottak. 2014-ben a France24-nak adott interjújában Nouri al-Maliki egyenesen úgy nyilatkozott, hogy Szaúd-Arábia „mozgósítja a dzsihadistákat”, „támogatja a terrorizmust az egész világ ellen”, valamint „támogatása politikailag, pénzügyileg és fegyverkezés kapcsán is megjelenik”¹¹¹. A markáns véleménynyilvánítás egyértelműen jelezte, hogy amíg al-Maliki marad a miniszterelnök, nem várható enyhülés a kapcsolatokban. Ezt felismerve a Da'wa Párt koalíciója a 2014-es választások megnyerését követően al-Abadit

¹⁰⁸ Mansour, R. (2018. 11.06). pp. 9.

¹⁰⁹ Uo.

¹¹⁰ Hill, C. R. (2009). The Great Game, in Mesopotamia: Iraq and Its Neighbors, Part I. *WikiLeaks*. [online] https://wikileaks.org/plusd/cables/09BAGHDAD2562_a.html (Utolsó megtekintés: 2024.03.02.)

¹¹¹ France24. (2014.03.10). Interview with Iraqi Prime Minister Nouri al-Maliki. [Video] *France24*. [online] <https://www.france24.com/en/20140310-saudi-arabia-iraq-maliki-interview-response-terrorism> (Utolsó megtekintés: 2024.03.02.)

jelölte a miniszterelnöki pozícióra, aki mérsékeltbb külpolitikát folytatott, melynek révén elkezdődött a változás időszaka Rijád és Bagdad között.

6.2.2. Változás a Salman-érában

A szaúdi-iráni kapcsolatokban az éles váltást a két ország új vezetőinek – iraki részről Haider al-Abadi miniszterelnök (2014–2018), szaúdi részről Salman király (2015–) és Muhammad bin Salman (továbbiakban: MbS) koronaherceg – közeledése határozta meg¹¹². MbS szaúdi koronaherceg (2017–) politikájának része a modernizáció, a megszokottságból való kilépés, így nagyrészt az új politikai vezetés diplomáciai irányvonalának eredménye a szaúdi-iraki kapcsolatok szorosabbra fűzése¹¹³. A szaúdi külpolitika megváltozása Irak irányába részben az Iszlám Állam térnyerésének következménye volt, mely jelentős biztonsági fenyegetést jelentett a szunnita közösség számára¹¹⁴. Annak ellenére, hogy a szunnita érdekképviselőként fellépő ISIS képes volt védelmet nyújtani a szunnita közösségeknek a síita csoportok generálta fenyegetettségől, a szervezet önmagában komoly veszélyt jelentett a régió stabilitására, és a fennálló szaúdi szövetségekre. Az ISIS fenyegetése, valamint Irán szerepe a csoport elleni küzdelemben a PMF erőin keresztül, ösztönözte Szaúd-Arábia részvételét Irakban.

A monarchia egyik eszköze Irán iraki befolyásával szemben a síita frakciókon belüli fragmentáltság felhasználása volt. Mohammed Sadeq al-Sadr, befolyásos síita klerikus Szadrista Mozgalom (*Sadrism Movement*) nevű politikai pártja az ISCI riválisa az iraki politikában, mivel a síita csoport nem támogatja Teherán növekvő befolyását az országban¹¹⁵. A rijádi vezetés pozitívan értékelte al-Sadr javaslatát a PMF feloszlatására, mivel a síita milíciák iraki politikai egyenletből kivonásával jelentősen csökkenne a biztosíték az iráni befolyás fenntartására. A Szadrista Mozgalom vezetője 2017-ben, hosszú idő után először, személyes látogatást tett Rijádban, amely arra utal, hogy Szaúd-Arábia igyekszik megtalálni azon síita befolyásos pártokat, amelyek inkább az iraki nacionalizmus, mintsem az iráni befolyás felé irányulnak¹¹⁶. Szaúd-Arábia felismerte, hogy az iráni befolyás mélyen gyökerezik Irakban, így rövid időn belül kizárólag a kisebbségi szunnita csoportok támogatásán keresztül nem lehetne

¹¹² Harvey, K. (2021).

¹¹³ International Crisis Group. (2018.05.22).

¹¹⁴ Mansour, R. (2018. 11.06). pp. 4.

¹¹⁵ Cochrane, M. (2009). The Fragmentation of the Sadrism Movement. *Institute for the Study of War*, pp. 1–59. <https://www.jstor.org/stable/resrep07891.1> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

¹¹⁶ Iddon, P. (2017. 08.16). Mr. Sadr goes to Saudi Arabia. *The New Arab*. [online] <https://www.newarab.com/analysis/mr-sadr-goes-saudi-arabia> (Utolsó megtekintés: 2024.03.24.)

eredményes bagdadi politikában. Ennek megfelelően a királyság a pánarabizmus¹¹⁷ felhasználásával, valamint a szektariánus ellentétek kevésbé hangsúlyozásával – mely állítást a Szadrista Mozgalomhoz köthető viszonya támaszt alá – törekszik befolyásának növelésére. Szaúd-Arábia inkább egy síita vezetésű, de független Irak létrehozását támogatja, mintsem Irak iráni szatellitállammá válását. Fontos kiemelni, hogy a szunnita csoportok támogatása, mely Szaúd-Arábia részéről nem különböző pártok szintjén, hanem a szunniták egységes blokként való kezelésében jelenik meg, az iraki politikát illetően a pánarabizmus hangsúlyozásával párhuzamosan történik.

Rijád közeledésének kedvezett, hogy al-Abadi a kormányalakítást követően törekedett al-Maliki szunnita-elnyomásának mérséklésére. A Nemzeti Demokratikus Intézet (*National Democratic Institution*) felmérései alapján al-Abadi elődjéhez képest nagyobb népszerűségre tudott szert tenni az iraki társadalomban, mivel a szektariánus különbségtétel kirajzolódásának dacára befogadóbb volt a szunnita vallásúakkal szemben¹¹⁸. Ennek ellenére az állampolgárok továbbra is érzékelték a síita vallásúak felsőbbrendűségét a társadalomban, a kutatás alapján csupán egyfajta enyhülés volt érzékelhető a szunnita muszlimok bánásmódjában az al-Abadi-kormány alatt¹¹⁹. A szaúdi politikai elit érdekeinek kedvező volt a miniszterelnök szunnita muszlimokhoz kötődő hozzáállása, és a nem-szektariánus elvekre épülő, újjászülető iraki nacionalizmus logikája, mivel ugyan kizárólag kis mértékben, de elindult az újjátás folyamata a társadalomban a hosszú évekig tartó elnyomás időszakát követően. Al-Abadiban a szaúdi vezetés olyan partnerre talált, aki egyértelművé tette, hogy nem befolyásolható külföldi erők által. A rijádi elit számára lényeges, hogy az iraki politikai rendszer kialakításánál olyan erők kerüljenek előtérbe, amelyek hajlandók együttműködni Szaúd-Arábiával. Al-Abadi számos alkalommal kijelentette, hogy Irak nem akar semmilyen tengely része lenni, „az irakiak csak áldozatai a regionális rivalizálásnak”¹²⁰. A szaúdi fél szimpatizált az iraki miniszterelnök azon döntésével, miszerint állami fennhatóság alá rendelte a PMF milíciáit¹²¹. Függetlenül attól, hogy a milíciák tevékenységét az intézkedés nem befolyásolta, e tetten keresztül és retorikájában többször is bizonyította Abadi, hogy a jó kapcsolatok ellenére, nem áll iráni

¹¹⁷ A pánarabizmus az arab világ egységét és szolidaritását hirdető politikai és kulturális mozgalom, mely az arab népek közötti összetartozást erősíti.

¹¹⁸ Greenberg Quinlan Rosner Research. (2015). pp. 22.; Greenberg Quinlan Rosner Research. (2017. március – április). Improved Security Provides Opening from Cooperation. *National Democratic Institute*. [online] <https://www.ndi.org/publications/ndi-poll-improved-security-provides-opening-cooperation-iraq-march-april-2017> (Utolsó megtekintés: 2024.03.15.)

¹¹⁹ Uo. pp. 23.

¹²⁰ Harvey, K. (2021). pp. 232.

¹²¹ Mansour, R. (2018. 11.06). pp. 4.

befolyás alatt. Az iraki miniszterelnök legfontosabb célkitűzése volt, hogy egyensúlyt teremtsen az iraki külpolitikában a szaúdi és iráni kapcsolatokat tekintve.

Irakban az Arab Barometer felmérései alapján a megkérdezettek 50 %-a szimpatizál Salman király külpolitikai intézkedéseivel, míg az eredmény az iráni legfelsőbb vezető, Khamanei vezetési mechanizmusával szemben csupán 28 % a nyilatkozottak között¹²². Ugyanakkor ez nem jelenti, hogy nem élik meg fenyegetésként a két nagyhatalom rivalizálását, hiszen a kutatás alanyai közül 75 % az iráni befolyást, Szaúd-Arábia beavatkozását pedig 40 %-uk emelte ki mint aggodalomra okot adó tényező¹²³. Ebből az következik, hogy az irakiak részéről növekszik a preferencia a szaúdi vezetéssel szemben, az Irán-ellenesség pedig többször előkerül akár tüntetések kapcsán is. Mégsem mondható el, hogy Rijád legitimitást élvezne a lakosság körében, a társadalom kiáll a független Irak és a külföldi befolyás megszüntetése mellett. A felmérés jelentős eredménye, hogy az anti-Irán hozzáállás a magukat egyértelműen síitáknak valló megkérdezett muszlimok körében (67%) magasabb volt, mint az anti-szaúdi nézőpont a nyilatkozó szunniták körében (25%)¹²⁴. A kutatás eredményei azt sugallják, hogy témaként megjelenik a szaúdi vezetés beavatkozása is a társadalomban, ami azt eredményezi, hogy láthatóan felveszi Rijád a versenyt Irak kapcsán Teheránnal, még ha a kapcsolatjavítás később is vette kezdetét.

A szaúdi-iraki kapcsolatok szorosabbra fűzését szimbolizálja a Salman-korszakban a Szaúdi-Iraki Koordinációs Tanács (*Saudi-Iraqi Coordination Council*) létrehozása. 2017 óta a politikai szervezet rendszeresen ülészik annak érdekében, hogy elősegítse többek között a két fél politikai viszonyának javítását, valamint biztosítsa a felek egymás iránti elkötelezettségét¹²⁵. Ezen felül a testület létesítése jele annak, hogy egyik oldalról, Irak törekszik az arab világba való integrálódásra, másik oldalról a pánarabizmus uralkodó eszméje miatt Szaúd-Arábia is törekszik Bagdad reintegrálására. A Tanács létrehozása konkrét, gyakorlati bizonyíték a felek egymás iránti elkötelezettségére.

¹²² Arab Barometer. (2022. szeptember). Arab Barometer Wave VII: Iraqi Report. *Arab Barometer*, pp. 29. [online] https://www.arabbarometer.org/wp-content/uploads/ABVII_Iraq_Country_Report-ENG.pdf (Utolsó megtekintés: 2024.03.15.)

¹²³ Uo. pp. 30.

¹²⁴ Uo. pp. 29.

¹²⁵ Ministry of Commerce. (2017.10.22). The Saudi-Iraqi Coordination Council holds its first meeting in Riyadh. *Ministry of Commerce*. [online] <https://mc.gov.sa/en/mediacenter/News/Pages/22-10-17-03.aspx> (Utolsó megtekintés: 2024.02.28.)

7. Konklúzió

Összességében Irak példáján keresztül jól látható, hogy az országban a konfliktust nem a szaúdi-iráni versengés generálja, hanem épp azért tud megtelepedni a rivalizálás, mert alapvetően konfliktusos és fragmentált a politikai környezet, ami ezáltal teret enged a versengés megnyilvánulásának. Szembetűnő, hogy az ideológiai kérdések meghatározók nem csupán a versengés eszkalálódásában, kialakulásában, de az iraki régiót érintő külpolitikai döntések kapcsán is. A szektarianizmusra bármilyen formában való hivatkozás állandó a két ország retorikájában.

Annak ellenére, hogy elemzésem fókuszában a 2011-es évet követő események álltak, Irán már jóval azelőtt, még a 20. században megkezdte iraki tevékenységét a Da'wa Párton és az ISCI-n keresztül. Az amerikai kivonulás teremtette „vákuum” mentén Teherán csupán folytatta befolyásának kiterjesztését Irakban, melynek kapcsán az Iszlám Állam visszaszorítása köré szerveződő PMF-re tudott leginkább támaszkodni. Szakdolgozatom 5. fejezetében leírtak alátámasztják azon állításomat, miszerint Teherán jelentős ráhatással bír a bagdadi politikai szintén. Úgy vélem, hogy annak ellenére, hogy az Irán-barát vagy az ezzel ellentétes anti-Irán nézőpontok az általánosan változékony bagdadi politikában a síita frakciókat fragmentálttá teszik, a jelenlegi teheráni pozíció stabilnak mondható. Az iráni-iraki kapcsolatokban a síita politikai frakciókkal való szoros kapcsolattartás és a vallási-ideológiai kötelék biztos alapot ad a teheráni befolyás fenntartására.

Annak mentén, ahogyan a 6. fejezetet felépítettem, egyértelműen látható, hogy Szaúd-Arábia fokozatosan törekedett az új vezetési víziónak megfelelően kiterjeszteni befolyását Irakban. Az iraki szunnita csoportok támogatása állandó jelleggel jelenik meg Szaúd-Arábia részéről, de mivel a síita muszlimok a vallási-ideológiai közelség miatt tisztelettel tekintenek Irán felé, – még ha a teheráni vezetési mechanizmussal nem is feltétlen értenek egyet – a kisebbségi vallási irányzat támogatása nem elegendő az iráni befolyás mérséklésére. Rijád részéről hasznos felismerés, hogy Irán Irak kapcsán a szektarianizmus politikai eszközként való felhasználásában néhol kihívásokba ütközik, mivel a síita vallás nem eredményez minden esetben Irán-barát hozzáállást a politikában. Rijád intézkedéseivel épp ezen kritikus pontok megtalálására törekszik, melynek egyik eredménye Szaúd-Arábia Szadrista Mozgalomhoz való viszonyulása. A kulcsfontosságú pont a királyság külpolitikájában valójában az volt, amikor felismerte, hogy nem elég a szektarianizmus keretein belül a hozzá ideológiai szempontból közelebb álló szunnita érdekképviselők támogatása Irakban. Abból kifolyólag, hogy már a

2010-es években is egy bizonyos szinten eltekintett Szaúd-Arábia a szektariánus keretektől az al-Iraqiya koalíciójának támogatásával, véleményem szerint látható, hogy bizonyos szempontból már a modernizációs időszak előtt is megjelent a keretek levetkőzése, amely MbS vezetési logikája mentén vált igazán hangsúlyossá.

Végül az elemzésben leírtak fényében úgy gondolom, hogy igazolható a bevezető fejezetben tett hipotézisem, mivel kimutatható a szaúdi befolyás egyre inkább növekvő tendenciája Irakban. Az utóbbi évek eseményei alapján megállapítható, hogy a korábbi szaúdi tevékenységhez viszonyítva a királyság aktívabb szereplő az iraki politikai színtéren. Rijád a fragmentált társadalom, a változó politika és a pánarabizmus eszméjének erejére támaszkodva képes az iráni befolyással szemben egyfajta ellensúlyozó erőként megjelenni az iraki politikában. Emellett Szaúd-Arábia intézkedéseit mind társadalmi, mind politikai nézőpontból segíti az iraki nacionalista logika kiemelése, egy független és befolyásmentes állam létrehozásának támogatása. Azzal, hogy Szaúd-Arábia politikai segítséget és nem közvetlen befolyást propagál (még, ha a valóságban az intézkedések alapján ez megkérdőjelezhető is), vonzó nézőpont az iraki vezetés számára. Mindez azért jelentős, mivel az iraki politikai elit prioritása megtalálni az egyensúlyt a két közel-keleti hatalom „segítségnyújtásában”. A konstruktivista szemléletmód pedig rávilágít a befolyás korlátaira, miszerint Szaúd-Arábia és Irán politikai befolyása Irakban nemcsak az aktív külpolitikai tevékenységektől, hanem attól is függ, hogy az iraki politikai elit és a társadalom milyen mértékben fogadja el ezeket az intézkedéseket.

Végül lényeges hangsúlyozni, hogy elemzésem a 2023-as szaúdi-iráni normalizációt követő időszakra nem tért ki, mivel következményeit a régióra még nem látjuk pontosan. Ezenkívül a közelgő iraki parlamenti választások eredményei is befolyásolhatják kutatásom végső megállapításait¹²⁶. Az, hogy a külkapcsolatok javítása milyen hatással lesz a fennálló *status quo*-ra mind a térségben, mind az iraki politika színterén, valamint a parlamenti választás befolyásolja-e a jelenlegi szaúdi és iráni beavatkozást Irakban, további kutatást igényel.

¹²⁶ Az előválasztásokat 2023 decemberében tartották, a parlamenti választásra várhatóan 2025-ben kerül sor, hivatalos dátum azonban még nem került kihirdetésre.

8. Bibliográfia

Felhasznált szakirodalom:

- Arany, A., Rózsa, E. N., & Szalai, M. (2016). *Az Iszlám Állam Kalifátusa: Az átalakuló Közel-Kelet*. Budapest: Osiris Kiadó–Külügyi és Külgazdasági Intézet.
- Barnett, M. (2021). A konstruktivizmus. In: Baylis et al., *Világpolitika és globalizáció I. - Bevezetés a nemzetközi kapcsolatokba*. (pp. 217–240.). Budapest: Antall József Tudásközpont.
- Cochrane, M. (2009). The Fragmentation of the Sadrist Movement. *Institute for the Study of War*, pp. 1–59. <https://www.jstor.org/stable/resrep07891.1> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)
- Csicsmann, L. (2020). A 2019-es közel-keleti tüntetэшullám margójára: „arab tavasz 2.0”. *Külügyi Szemle*, 19 (k.sz.), pp. 7–37. https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/02/KSz_kulonszam_Csicsmann.pdf (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)
- Fierke, K. M. (2013). Constructivism. In: ed. Dunne, T., Kurki, M. & Smith, S., *International Relations Theories: Discipline and Diversity, Third edition* (pp. 187–205.). Oxford: Oxford University Press.
- Fraihat, I. (2020). *Iran and Saudi Arabia: Taming a Chaotic Conflict*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Gause, F. G. III. (2014. július). Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War. *Brookings Doha Center Analysis Paper*, 11, pp. 1-23. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/english-pdf-1.pdf> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)
- Guzansky, Y. (2011). Made in Iran: The Iranian Involvement in Iraq. *Strategic Assessment*, 13(4), pp. 85-100. <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2017/02/FILE1295871240-1.pdf> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)
- Harvey, K. (2021). *A Self-Fulfilling Prophecy: The Saudi Struggle for Iraq*. New York: Oxford University Press.
- Hiro, D. (2018). *Cold War in the Islamic World: Saudi Arabia, Iran and the struggle for supremacy*. New York: Oxford University Press.
- Jawad, N. S. (2021). *Iraq after the Invasion. From Fragmentation to Rebirth and Reintegration*. Switzerland: Palgrave Macmillan.

- Kelemen, Cs. (2012). Az iráni külpolitika a biztonságelmélet szemszögéből. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 5(2), pp. 3–15. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/4720/3847> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)
- Litvak, M. (2018). Iran in Iraq: An Area of Strategic Influence. In: ed. Litvak, M., Landau, B. E. & Kam, E., *Iran in a Changing Strategic Environment*. (pp. 41–52.). Tel Aviv: Institute for National Security Studies.
- Mabon, S. (2015). *Saudi Arabia and Iran: power and rivalry in the Middle East*. London: Bloomsbury Publishing.
- Mansour, R., & Jabar, F. A. (2017). The Popular Mobilization Forces and Iraq's Future. *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://www.jstor.org/stable/resrep12970> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)
- Mansour, R. (2018.11.06). Saudi Arabia's New Approach in Iraq. *Center For Strategic & International Studies*, pp. 1–8. <https://www.csis.org/analysis/saudi-arabias-new-approach-iraq> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)
- Rostoványi, Zs. (2010). Irak: az iszlám és a politikai hatalom viszonya. In: Csicsmann, L. (szerk.), *Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten: Az államiság eltérő modelljei*. (pp. 339–421.). Budapest: Aula Kiadó Kft.
- Rózsa, E. N. (2014). Irak újra napirenden – Az Iraki és Levantei Iszlám Állam előretörése. *MKI-Tanulmányok*, 17, pp. 3-11. http://www.grotius.hu/doc/pub/HGCWHN/2014-07-01_n_rozsa_erzsebet_irak-ujra-a-napirenden.pdf (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)
- Rózsa, E. N. (2019). *Az államiság modelljei a Közel Keleten: A vahhábita királyságtól az iszlám köztársaságig*. Budapest: Dialóg Campus.
- Rózsa, E. N. (2020). *Hagyomány és modernitás: Az iráni külpolitika kihívásai a 21. század elején*. Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatási és Továbbképzési Intézet.
- Sáfrán, J. (2020). A Forradalmi Gárda terrrorszervezetté nyilvánítása. *Hadtudományi Szemle*, 13(4), pp. 119–133. [10.32563/hsz.2020.4.10](https://doi.org/10.32563/hsz.2020.4.10) (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)
- Shanahan, R. (2004). Shi'a political development in Iraq: the case of the Islamic Da'wa Party. *Third World Quarterly*, 25(5), pp 943–954. <https://doi.org/10.1080/0143659042000232045> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

Steinberg, G. (2017). The Badr Organization: Iran's most important instrument in Iraq. *Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit*. pp. 1-8. <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/53678> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

Wagner, P. (2021). Parlamenti választások Irakban–hozhat-e fordulatot az átalakított választási rendszer és a társadalmi elégedetlenség?. *KKI – Elemzések*, 47, pp. 1-10. <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2021.47> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

Wehrey et al. (2009). *Saudi-Iranian relations since the fall of Saddam: Rivalry, cooperation, and implications for US policy*. Santa Monica, CA: Rand Corporation.

Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organisation*, 46(2), pp. 391–425. <https://doi.org/10.1017/S0020818300027764> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hivatkozott dokumentumok:

Iran (Islamic Republic of) 1979 (rev. 1989) constitution. (1979). *Constitute - Comparative Constitutions Project*. https://www.constituteproject.org/constitution/Iran_1989#s526 (Utolsó megtekintés: 2024.03.05.)

Iraq 2005 constitution. (2005). *Constitute - Comparative Constitutions Project*. https://constituteproject.org/constitution/Iraq_2005 (Utolsó megtekintés: 2024.03.15.)

Saudi Vision 2030. (2016). *Vision 2030 – Kingdom of Saudi Arabia*. <https://www.vision2030.gov.sa/en/vision-2030/overview/> (Utolsó megtekintés: 2024.03.05.)

Internetes források (adatok, interjúk, kutatások, riportok, online cikkek):

Al Faisal bin Abdul Aziz Al Saud, T. (2013). Saudi Arabia's Foreign Policy. *Middle East Policy*, 20(4), pp. 37–44. [online] <https://doi.org/10.1111/mepo.12044> (Utolsó megtekintés: 2023. 01. 24.)

Arab Barometer. (2022. szeptember). Arab Barometer Wave VII: Iraqi Report. *Arab Barometer*. [online] https://www.arabbarometer.org/wp-content/uploads/ABVII_Iraq_Country_Report-ENG.pdf (Utolsó megtekintés: 2024.03.15.)

Central Intelligence Agency. Iraq - The World Factbook. *The World Factbook*. [online] <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iraq/> (Utolsó megtekintés: 2024.02.18.)

Dickinson, E. (2018.05.21). Iraq Rebuild can Help Abate Sectarian Tension Across the Region. *International Crisis Group*. [online] <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/iraq-rebuild-can-help-abate-sectarian-tension-across-region> (Utolsó megtekintés: 2024.02.25.)

Financial Tribune. (2023.02.11). Baghdad Working to Advance Iran-Saudi Talks. *Financial Tribune*. [online] <https://financialtribune.com/articles/national/117066/baghdad-working-to-advance-iran-saudi-talks> (Utolsó megtekintés: 2024.03.24.)

Greenberg Quinlan Rosner Research. (2015. augusztus – szeptember). Lack of Responsiveness Impacts Mood. *National Democratic Institute*. [online] https://www.ndi.org/sites/default/files/August%202015%20Survey_NDI%20Website.pdf (Utolsó megtekintés: 2024.03.02.)

Greenberg Quinlan Rosner Research. (2017. március – április). Improved Security Provides Opening from Cooperation. *National Democratic Institute*. [online] <https://www.ndi.org/publications/ndi-poll-improved-security-provides-opening-cooperation-iraq-march-april-2017> (Utolsó megtekintés: 2024.03.15.)

Hill, C. R. (2009.09.24). The Great Game, in Mesopotamia: Iraq and Its Neighbors, Part I. *WikiLeaks*. [online] https://wikileaks.org/plusd/cables/09BAGHDAD2562_a.html (Utolsó megtekintés: 2024.03.02.)

Human Rights Watch. (2016.01.31). Iraq: Possible War Crimes by Shia Militia. *Human Rights Watch*. [online] <https://www.hrw.org/news/2016/01/31/iraq-possible-war-crimes-shia-militia> (Utolsó megtekintés: 2024.02.28.)

Iddon, P. (2017.08.16). Mr. Sadr goes to Saudi Arabia. *The New Arab*. [online] <https://www.newarab.com/analysis/mr-sadr-goes-saudi-arabia> (Utolsó megtekintés: 2024.03.24.)

International Crisis Group. (2012.07.31). Iraq's Secular Opposition: The Rise and Decline of al-Iraqiya, *Middle East Report*, 127, pp- i-26. [online] <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/iraq-s-secular-opposition-rise-and-decline-al-iraqiya> (Utolsó megtekintés: 2024.02.25.)

International Crisis Group. (2018.05.22). Saudi Arabia: Back to Bagdad. *Middle East Report*, 186, pp. i–33. [online] <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/186-saudi-arabia-back-baghdad> (Utolsó megtekintés: 2024.02.25.)

Ministry of Commerce. (2017.10.22). The Saudi-Iraqi Coordination Council holds its first meeting in Riyadh. *Ministry of Commerce*. [online] <https://mc.gov.sa/en/mediacenter/News/Pages/22-10-17-03.aspx> (Utolsó megtekintés: 2024.03.28.)

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Iraq. Foreign missions in Iraq. *Ministry of Foreign Affairs*. [online] <https://mofa.gov.iq/foreign-missions-in-iraq/> (Utolsó megtekintés: 2024.02.28.)

The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2024.02.25). Hajj. *Encyclopaedia Britannica*. [online] <https://www.britannica.com/topic/hajj> (Utolsó megtekintés: 2024.02.28.)

Vigers, B. (2023.03.20). Iraqis Look Back: Is Life Better Today?. *Gallup*. [online] <https://news.gallup.com/opinion/gallup/472253/looking-back-iraq-life-better-today.aspx> (Utolsó megtekintés: 2024.02.28.)

Videó:

France24. (2014.03.10). Interview with Iraqi Prime Minister Nouri al-Maliki. [Video]. *France24*. [online] <https://www.france24.com/en/20140310-saudi-arabia-iraq-maliki-interview-response-terrorism> (Utolsó megtekintés: 2024.03.20.)